
TÜRKİYAT MECMUASI

XVI'dan ayrı-basım

İZZET KOYUNOĞLU KÜTÜPHÂNESİNDE BULUNAN
TÜRKÇE YAZMALAR ÜZERİNDE ÇALIŞMALAR

I

M. C. ŞEHABEDDİN TEKİNDAĞ

Edebiyat Fakültesi Basımevi
İSTANBUL - 1971

DBaş No: 26132
tes No = 26130

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. ab 132

SINIFLAMA NO.

ab 130

BAĞIŞCI M. Sözen

GELİŞ TARİHİ 2007

31.5.1974
M. Şahin
Beylikli
Konya

İZZET KOYUNOĞLU KÜTÜPHÂNESİNDE BULUNAN TÜRKÇE YAZMALAR ÜZERİNDE ÇALIŞMALAR I.

M. C. ŞEHABEDDİN TEKİNDAG

- I. *Halifet Alp - Gâzi namına türkçeye tercüme edilen bir tıp kitabı.*
- II. 2. *Murad ve Karaman-oğlu İbrahim Bey namlarına yazılan iki Feraḥ-nâme:*
  - § 1. *Kemal - oğlu İsmail'in Feraḥ - nâmesi. - § 2. Hâḫîb - oğlu'nun Ferçḫ - nâmesi. - § 3. Hâḫîb - oğlu'nun Maḫâlât tercümesi. - Ekler.*

1956 senesinden beri, bilhassa yaz aylarında, Konya'da, bizlere her türlü kolaylığı gösteren Sayın İzzet Koyunoğlu'nun nadir yazmaları ihtivâ eden zengin kütüphanesinde çalışmak imkânını buldum. Aynı zamanda eski ve yeni devirlerle ilgili çok kıymetli san'at eserlerini de kapsaması sebebiyle bugün müze haline gelen bir binanın en mûtena köşesinde sergilenen türkçe yazmalar arasında çok eski denilebilecek tarihî ve edebî kıymeti büyük olanları, ilim için yeni bir takım mütalar verecek mahiyettedir. Nitekim, biz, sahamızı yakından ilgilendiren tarihî metinler üzerinde çalışırken Mısır, Suriye ve Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde hüküm süren ilim ve san'at muhibbi beyler veya hükümdarlar namına yazılmış bilinmeyen, bir kısmı da nisbeten az ve yanlış tanınan türkçe harekeli edebî metinlere de tesadüf ettik. Tamamen ihtisasımız dışında kalıp ayrı bir hususiyet arzeden bu metinlerin dili ve gramer hususiyetleri hakkında her hangi bir mütalaada bulunamayacağımız cihetle, bunlardan bir kaçını aynen belirtmek ve müellifleri, varsa diğer nushaları hakkında bir kaç söz söylemekle iktifa edeceğiz. Bu bakımdan, burada bahis konusu olan metinler ile müellifleri hakkında verilen bilgilerin, tam ve mükemmel bir araştırma telakki edilmemesi icap eder. Zirâ, asıl esaslı tedkikler, bundan sonra, dilciler ve edebiyat tarihçileri tarafından yapılacaktır.

I.

HALİFET ALP-GÂZÎ NAMINA TÜRKÇEYE TECÜME
EDİLEN BİR TIP KİTABI

Horezm bölgesinden geldiğini tahmin ettiğimiz Hekim Bereket¹, XIII. yüzyılın başında İbn Sînâ (ölm. 1037) nın *Ḳānūn fi't-ṭıbb* adlı eserine istinaden, arabça olarak kaleme almış olduğu *Lubābu'n-nuḥab* adındaki tıp kitabını, evvelce medhini işidip yanına kapıldığı Amasya Emiri Melikül-ümerā Mubārizu'd-devle ve'd-dīn Ḥalifet Alp-Gāzî'nin emri ve *Tuḥfe-i Mubārizi* adı ile farsçaya, sonra da türkçeye çevirmiştir². Hekim Bereket, dil ve ihtivâ ettiği bilgiler bakımından önemli olan bu tercümenin başında : « کتاب تحفه مبارزی بنام حضرت خداوند اعظم الملك الامرا مبارز الدوله والدين المجاهد الغازى خليفه آل ابن تولى بن ترکانشاه » چون شکر کیم اکا ارمیه : başlığı ve besmele ile başlamakta : « قیاس و دلیم او کملک و اسپاس اول جان بفشلا یحیی تکریا کیم اشبو آکلقلق کارخانه سنیک بنیادین و بلك لك او نك طلسمنی درلو انداملر برله محکم قلبی و سکوکری اشبو کودیه دکرلردی و سکرلری شول اپلر کبی اورغن کبی قلبی اشبو بنیادی بویه برقلغه ادمینک جان اوینی اشبو ظاهر عالمده عمارت قلبی و درود و سلام اول پیغامبر لروک یکرکی محمد مصطفا » sonra da kitabı kimin namına ve ne maksadla tercüme ettiğini belirtmektedir : « اشبو برکت ایدر کیم بو : ضعیف بوندن ایلو عرب دلنجه ایلمشدی طب علمي اجنده دخی شیخ ابو علی بن سینا که طب علمي اجنده قانون کتابن ایلمشدی انک بئشلرینک اورندوسین بو کتاب اجنده کتوردم دخی شول بئشله کیم ابو علی قانون کتابنک اکنجسندنه کتورمشدر یلوکز اوتلر احوالنده دخی چوق فاعده لر صیرو اوتالامق و اوتلر قتمق اجنده قاموسین

¹ Hakkında hiç bir bilgiye sahip olmadığımız Hekim Bereket'ten evvel Hübeys (Hüseyn) b. İbrâhîm et-Tiflîsî (ölm. 629 = 1232), önce farsça *Kitâb Şihhata'l-ebdân*'ı yazıp, *Kāmîlu't-ta'bîr*'i Ebu'l-Feth II. Kılıç Arslan'a ithaf ettikten sonra, yine farsça olarak kaleme aldığı *Kifāyetu't-ṭıbb*'ını da Kılıç Arslan'ın büyük oğlu Kuṭbeddîn Melik-şāh'a takdim etmiştir, bk. W. Pertsch, *Die persischen Handschriften ... zu Gotha, Wien, 1859*, s. 64. Krş. A. Ateş, *Hicrî VI - VIII. (XII - XIV.) asırlarda Anadolu'da farsça eserler*, T.M., VII-VIII (1942-45), s. 97-101; A. Süheyl Ünver, *Selçuk tababeti*, Ankara, 1940, s. 90.

² İzzet Koyunoğlu Ktp. Türk. Yazm. Nr. 2004, 1/b-61/a.

§ 1. İşte Feraḥ-nâmelerin ilki de 789 = 1387 de Kemal-oğlu İsmail tarafından arabça mensur bir hikâyeden tercüme edilmek suretiyle Trablus-Şam Nâibi Mîr Gâzî namına yazılmıştır³⁷. Bununla beraber, tercümeyle bir takım ilâveler yapıp kendinden evvel manzum olarak yazılmış türkçe bir eski nüshaya da işâret eden Kemal-oğlu, *hikāyet-i Feraḥ-nāme* başlığı altında :

صَغِيْرَمَ اَكَا كَيْمِمِ مَثَلِ يُقْدِرُ
اَوْ لَوْلُقُ اِسْدُزْ اِحْسَانِ چُو قُدُزْ

türkçe besmele çektikten sonra, *āgāz-ı dāsītān* ile başlamakda :

چَلَبِ اِدِنْ اَكُوْبِنْ اَيْدَلُوْمِ سُوْزْ
بَرُوْ بِنْدِنْ يَكَا دَتْ قَوْلَعُوْ كُوْزْ

kendinin ve 3.100 beyitten mürekkep olan kitabının adını açıklamaktadır :

كَمَالِ اُغْلِيْ دُرْتَدِيْ مُنْجَهْ بِنْجَا
كِهْ بَرِ اِشْجِيْ دُوْتُوْبِ وِرْمَادِ اَحْهْ
مُنَاسِبِنْدُزْ بُوْ قِصَهْ چُونِ كُرُومِ
فَرَحْ نَامَهْ دِيُوْبِنْ اَذْ اُرُوْمِ⁽³⁸⁾

**

XIV. yüzyılda Anadolu'da da her bakımdan inkişâf edip bütün kültür merkezlerinde edebî dil olmaya başlayan türkçenin arzettiği önemi takdir eden müellifler³⁹, bu dilde kaleme aldıkları eserlerini

s. 108 v.d., 115 v.d. not. 34-6; A. Bodrogligeti, *Notes on the Turkish Literature at the Mameluke Court, Act. Orient. Hung*, XIV (1962), s. 273 v.d.

³⁷ F. Köprülü'nün, ikincisi bulunmayan yegâne nüshasının kendisinde olduğunu iddia ettiği bu *Feraḥ-nāme* (bk. *Türk Dili ve Edebiyatı hakkında araştırmalar*, İstanbul, 1934, s. 197; *La Littérature turque islāmique, Encylop. de l'Islam*, IV, 1934, s. 993) nin, ikinci, hem de orijinal bir nüshası, İ. Koyunoğlu kütüphanesinde bulunmaktadır.

³⁸ Bk. İ. Koyunoğlu Ktp. 7/b, str. 10-1.

³⁹ Bu hususda bk. F. Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 294; Ayn. müel., *Anadoluda Türk Dili ve Edebiyatının tekâmülü, Yeni Türk Mecmuası*, I, sayı: 4, s. 277.

mahallî beylere veya temliknâme, berât ve muâfiyetnâmelerini türkçe olarak yazdıran hükümdarlara ⁴⁰ ithaf ve takdime başlamışlardır. Nitekim, bu şekilde hareket eden müelliflerden Kastamonu'lu Şâdî veya Şâzî-i Rûmî (= Şâzî-i meddâh), 763 = 1361 de Kastamonu'da, Candar-oğlu Celâleddîn Bâyezîd (Kötürüm Bâyezîd, ölm. 1385) namına Ebû Miḥnef'den tercüme ettiği *Dāsītān-ı maḳtelu'l-Ḥuseyn ibn 'Alī* adlı 3.000 beyitlik manzum mesnevîsini yazmış :

فَسَطْمُونِي تَحْتِ كَاهِنْدَه بُونِي
 اَيْلِدُكْ بُنْيَاذِ يَكْشَنِبِه كُونِي
 يَدِي يُوْزِ اَلْتَمِشِ اَوْجِنْدَه دُرْ تَمَامْ
 اَوْلُ كُنْ اَذِيْنَه كُونِيْدِي وَالسَّلَامْ
 بُوكْتَهْكَازِ شَاذِيْ وَمَدَاْحَاكَ
 رَحْمَتِ اَيْلَهَ اِنِيْ غَنِيْ اللهُ اَكَا
 بِمِ اَوْلَا شَاذِيْ وَ مَدَاْحِيْ حَقِيْر
 كَمْ قِلَا دَعْوِيْ هُنْزُ دَنْ اَوْلُ فَقِيْر⁽⁴¹⁾

Mustafa b. Mehmed de : «Çelebî Ğiyāşu'd-devle ve'd-dīn sulṭānu'l-ġuzāt ve'l-mücāhidīn cemālu'l-islām ve'l-müslimīn» lâkablarını verdiği Orhan

⁴⁰ Orhan Bey, I. Murad ve Yıldırım Bayezid oğullarının türkçe temlik-nâme, berât ve muâfiyetnâmeleri hakkında bk. Dr. Friedrich von Kraelitz, *ilk osmanlı pâdişahlarının isdâr etmiş oldukları bâzı berâtlar*, TOEM, V, (1830), s. 243 v.d., *Orhan Bey'e bir temliknâme*, sene : 749 = 1348, bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Belleten*, 9 (1939), s. 102 v. d., Tahsin Öz, *Murad I. ile Emîr Süleyman'a ait iki vakfiye*, *Tarih Vesikaları*, I (1941), s. 243-4; S. Ünver, *Yıldırım Bayezid-oğlu Musa Çelebî'nin bir hükmü; Emîr Süleyman'ın tuğrası hakkında*; *Yıldırım Bayezid'in İvaz Fakih'e verdiği timâr*, *Belleten*, 42 (1947), s. 335-9; A. Sadık Erzi, *Türkiye kütüphanelerinden notlar ve vesikalar : Orhan Gâzi'nin tuğrası*, *Belleten*, 53 (1950), s. 101 v.d.

⁴¹ İ. Koyunoğlu Ktp. T. 101 (istinsah : 974 = 1567), 103/b. Ayr. bk. GAL, I, 634; İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara, 1937, s. 82 de, yanlış olarak *Maḳtel-i Ḥuseyn*'in Meddâh mahlaslı Mevlevî Yüsuf (Yüsufî olacak) isminde bir şair tarafından Candar oğlu namına tercüme edildiğini kaydeder.

hukukî meselelerde Hanefî kadılarla türkçe konuşan Berķük²⁷, bir çok eserin bu dile tercüme edilmesini emrettiği gibi²⁸, Memlûklu nâib (=vâli) leri de, kendi adlarına türkçe eser yazdırmışlar veya tercüme ettirmişlerdir. Berke Faķih, *Kitâb İrşâdu'l-mülûk ve's-selâftın* adlı eserini²⁹, Memlûk nâiblerinden Seyfeddîn Becmân, *Manzûmesini* de İskenderiye'de Cenevizlilerle savaşıyan Alķunbuğâ el-Çobânî namına yazmıştır³⁰. Öte yandan, türkçe *Yüz Hadîs'i* yazan ez-Żarîr (Muştafa b. Yûsuf b. 'Ömer el-Erzenürrümî)³¹, Vaķıdî'nin *Futûhu's-Şâm*'ını 795 = 1393 de Halep Nâibi Çolpan namına tercüme etmiş³², Tulu Bey'in isteği üzerine de *Ok atmak ilmi* (= *kitâb fi 'ilmi'n-nuşşâb*) hakkında türkçe bir eser kaleme alınmıştır³³. Nihayet, Seyf Sarâyî de, Sa'cî'nin meşhur *Gülistânını* Memlûk emirlerinden biri namına türkçeye tercüme ettiği gibi³⁴, baş-hâşşekî Demür Bey (= Seyfeddîn Alķunbuğâ) namına *Münyetü'l-guzât* adında türkçe bir eser kaleme alınmış³⁵ ve *Kitâb bayğaratu'l-vâzih* türkçeye tercüme edilmiştir³⁶.

²⁷ ان يرفوق تكلم بالتركي حق القضاء bk. İbn Hacerî'l-Asķalânî, *İnbâ'u'l-gumr*, Arab. Yazm. Veliyüddin Ef. Ktp. Nr. 2340, I, 65/a. İşte bu sebebledir ki, 824 = 1421 de, türkçe konuşulan Mısır'da fıkıh hakkında türkçe bir kitâb (= *Kitâb fi'l-fıkh bi-lisâni't-turki*, Feyzullah Ef. Ktp. Nr. 1046) yazılmıştır. Bu hususta bk. T. Halası Kun, *Die mameluk - Kiptschkischen Sprachstudien und die Handschriften in Stambul*, *Körösi Csoma - Archivum*, III (1940), s. 80; A. İnan, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1953, s. 68.

²⁸ « *bugurdî gör siza türki söylemen* », bk. *türkçe Siger Kitâbı*, Nuruosmaniye Ktp. Nr. 3347, 2/a. Ayr. bk. ez-Żarîr, *Siger-i Nebî tercümesi*, (sene. 790 = 1388), Üniversite Ktp. Nr. 2384, 6/b (ayr. bk. Fâtih Ktp. Nr. 4286; İ. K. Ktp. 1/b). Krş. M. Tahir, *OM*, İstanbul, 1342, III, 137 v.d.

²⁹ Ayasofya Ktp. Nr. 1016, 1/a - 2/b.

³⁰ Mısır'da yazılan bu ilk Kıpçakça metin hak. bk. A. İnan, *XIII-XV. yüzyıllarda Mısır'da Oğuz - Türkmen ve Kıpçak lehçeleri*, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1953, s. 64 v.d. Krş. F. Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1926, s. 371 v.d.

³¹ Bk. Millet Ktp. Ali Emirî, *Şer'iye*, Nr. 1154.

³² Bk. Ali Emirî Ktp. Nr. 434. Necip Âsım, *Mısır'da yazılmış Türkmence kitap, Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, I (1332), s. 54 v.d. Ayr. bk. T. Halası Kun, *ayn. mak.*, *Körösi Csoma - Archivum*, III (1940), s. 77 v.d.

³³ Bk. Veliyüddin Ef. Ktp. Nr. 3176. Tafsilat için bk. H. Ritter, *Kleine Mitteilungen und Anzeigen = La parure des cavaliers und die literatur über die ritterlichen künste*, *Der Islam*, XVIII, Heft 1/2 (1929), s. 136.

³⁴ Bk. F. N. Uzluk, Seyfi Serâyî, *Gülistan Tercümesi*, Ankara, 1954. Bk. A. Battal-Taymas, *Seyf Serayi'nin Gülistan tercümesini gözden geçirir*, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1955, s. 73 v.d.

³⁵ Bk. III. Ahmed Ktp. Nr. 3468. Krş. H. Ritter, *ayn. mak.*, *Der Islam*, XVIII, s. 125. Ayr. bk. Yurdağül Oyman, *Münyetü'l-guzât üzerine bir dil tedkiki*, *Tez*, T. 520.

³⁶ Bk. H. Ritter, *ayn. mak.*, *Der Islam*, XVIII, s. 122. Bütün bu kitaplar hak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul, 1961,

- 1 بسم الله الرحمن الرحيم
 — 2 امر بعمارة هذه المدرسة
 — 3 المباركة العبد الضعيف
 — 4 الامير المجاهد الغازي
 — 5 مبارز الدين خليف الب
 — 6 ابن تولى رحمهما الله
 — 7 في تاريخ سنه ستة و ستمائة ²³

Halbuki, İ. H. Uzunçarşılı, gerek kitâbede ve gerekse Hekim Bereket'in eserinde açıkça belirtilen İbn Tûlî'yi, yanlış olarak, İbn Sülî şeklinde okumuştur ki ²⁴, bu okuyuşa istinat eden A. Gabriel de aynı yanlışlığı devam ettirmiştir ²⁵. Öte yandan, Türkânşâh'ın ismi, bugün Amasya Evkaf Müdürlüğünde bulunan 722 = 1322 tarihli Halifet Alp-Gâzi'nin vakfiyesi suretinde görülmektedir ²⁶.

II.

II. MURAD VE KARAMAN-OĞLU İBRAHİM BEY NAMLARINA YAZILAN İKİ FERAH-NÂME

Türkçe'nin XIV. yüzyılda birdenbire büyük bir inkişâfa mazhar olarak Suriye ve Mısır dahil bütün Orta-doğu'ya yayıldığını, bir çok müelliflerin, arabça ve farsçanın yerine geçen bu dilde yazdıkları ve umûmiyetle harekeli olan eserlerini mahallî beylere veya vâli ve hükümdarlara ithaf ettiklerini görüyoruz. Bilhassa, Mısır ve Suriye'ye hâkim olan Memlûklü Sultanı el-Meliku'z-zâhir Seyfeddîn Berkûk devrinde (784=1382/801 = 1399) türkçenin gittikçe önem kazanması, hattâ, hukukî (=kazâ'î) meselelerin bile bu dille konuşulması, çok dikkate şâyândır. Nitekim,

²³ Bu kitâbe, Mustafa Vâzih el-Amâsî'nin İ. Koyunoğlu kütüphanesinde bulunan nüshasının sonunda bulunmaktadır. Ayr. bk. H. Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, I (1307), s. 197,

²⁴ Bk. Kitâbeler, İstanbul, 1927, s. 94.

²⁵ Bk. *Monuments Turcs d'Anatolie*, II, *Amasya-Tokat-Sivas*, s. 58.

²⁶ Bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Kitâbeler*, s. 95.

ümerâ gibi ¹⁵, Selçukluların hizmetine girmiştir. Nitekim, 1130 = 1718 senesinde *Belâbilü'r-râsiyye fı riyâzı mesâ'ili'l-Amâsiyye* adında olukça mufassal bir *Amasya Tarihi* yazan Muştafa Vâziḥ el-Amâsi, Ḥalifet Alp-Gâzi'nin 'iyâl-u-evlâdı ve pek çok askeri ile yerleşmek üzere Amasya'ya geldiğini zikreder ¹⁶. Öte yandan, bâzı yanlışlıklarına rağmen, Amasya'da mevcut bir çok vakfiyeyi gördüğü anlaşılan Hüseyin Hüsameddin Efendi'ye göre, Ḥalifet Alp-Gâzi, I. Ğıyâseddin Keyḥusrev (ölm. 1211) ile I. 'Alâeddin Keyḥubâd (ölm. 1237) devirlerinde Amasya'da emir olarak bulunmuş, I. 'Alâeddin Keyḥubâd'ın bâzı seferlerine katıldıkdad sonra kâfirlerle (tabi'i Gürcülerle) giriştiği bir gazâda şehid düşmüştür ¹⁷. Mustafa Vâziḥ el-Amâsi, muhtemelen 622 = 1225 senesinde şehid olan Ḥalifet Alp-Gâzi'nin, bir al kaputa kaplı kürkü, kılıcı ve diğer sefer malzemesi ile birlikte, sonradan yerine yeni binalar yapılan sarayındaki ¹⁸ hücreesine (bugünkü türbesine) gömüldüğünü kaydetmektedir ¹⁹. Hüseyin Hüsameddin Efendi, hiç bir kaynağa atıfda bulunmamakla beraber, Ḥalifet Alp-Gâzi'nin I. Kılıç Arslan (ölm. 1107) in damadı Gödül Bey'in ahfadından Şücâeddin Tulî Bey b. Türkânşâh'ın oğlu olduğunu söyler ki ²⁰, onun bu kaydı, Ḥekim Bereket'in ifadesi ve Ḥalifet Alp-Gâzi'nin Faḥreddin 'Alî b. Muḥammed el-Buḥârî ²¹ ile talebeleri için inşâ ettirdiği 606 = 1209 tarihli medresesi kitâbesi ²² ile bağdaşmaktadır :

¹⁵ Nitekim, Selçukluların hizmetlerine girip *Emîrül-ümerâ* (= Beylerbeyi) lığa yükselen emirler gibi, bizzat Yağubasan'ın Muzaferüddin Maḥmüd, Zâhireddin-ili ve Bedreddin Yûsuf adlarındaki oğulları da, uç-beyleri olarak, I. Ğıyâseddin Keyḥusrev ve I. 'İzzeddin Keykävüs zamanlarında mühim roller oynamışlardır, bk. İbn Bibî, *Selçûk-nâme*, nşr. M. Th. Houtsma, Leiden, 1902, III, 62, 65, 99, 100, 106, 171; IV, 24, 40, 44, 75; Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-aḥbâr*, nşr. O. Turan, Ankara, 1944, s. 32 (*evlâd-ı Yâğubasân*).

¹⁶ Bk. Üniversite Ktp. Nr. 3575, 38/a.

¹⁷ Bk. H. Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, II, 357 v.d., 360.

¹⁸ Nitekim, 1130 = 1718 senesinde Amasyalı Şeyhül-'imâre Şeyh Mehmed Efendi, bir kaç hücre ve bir han bina etmiştir, bk. Mustafa Vâziḥ, *ayn. esr.*, 38/b.

¹⁹ « ... *ğazâda iken şehid olub üzerinde bulunan bir al kabuda kablu kürki ve bir kılıncı ve sâ'ir eşvâb-ı seferiyesiyle sarayında vâkı hücreesine vâz'itdiler, vaḳt-i şebâmızda müşâhede iderdük* », bk. *ayn. esr.*, 38/a. İ. K. Ktp. 28/a.

²⁰ Bk. *Amasya Tarihi*, II, 354.

²¹ Bk. *Amasya Tarihi*, II, 355. Burada bahis konusu olan zat, Köse-dağ savaşından sonra Şâhib Mühezzibüddin ile birlikte Baycu'nun yanına giden Amasya kadısı Faḥreddin Buḥârî olmalıdır, bk. İbn Bibî, IV, 243 - 5, 248.

²² Bugün, bu taş kitâbe, II. Bayezid Medresesi'nin müze kısmında muhafaza edilmektedir.

medresesi (İnşâsı: 606=1209) ⁸ bulunduğunu bildiğimiz Halifet (veya: Hılfit) Alp-Gâzî, II. İzzeddîn Keykāvūs (ölm. 1278) un emri ile münşisi İbn 'Ulâ tarafından 1245 de meydana getirilen ve Türk Dilinin eski yâdigârlarından olduğu kabul edilen *Dānişmend-nāme*ye göre ⁹, Artūhî ¹⁰ 'nin oğlu olup annesi de Harşene ¹¹ beyi Şâh-Şattâ'ın kızı Efrūmiyye Bānū'dur. Bununla beraber, Danişmendli ümerâsından olduğu anlaşılan Halifet Alp-Gâzî'nin Melik Yağıbasan (ölm. 559=1164) ile birlikde Rumlarla savaştığı hakkında *Dānişmend-nāme*de verilen haberler pek ciddi kabul edilemez ¹². Öyle anlaşılıyor ki, İslâmiyetten evvelki unvanlardan *Alp* ¹³ gibi aynı mânada İslâmî *Gâzî* lâkabını da kullanan Halifet Alp-Gâzî ¹⁴, 1175-78 de Danişmendlilerin dağılmaları üzerine, diğer Danişmendli

⁸ Kapı yeri hariç, I. Cihan savaşından sonra harap olan türbe ve *Dānişmend-nāme*ye göre (M. Cevdet, Nr. K. 441, 258/a), kiliseden döndürülmüş bulunan medresesinin son durumlarını gösteren bir resim: A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, II, *Amasya - Tokat - Sivas*, Paris, 1934, *Planche XIV*.

⁹ Bk. *Hikôyet-i Melik-Gâzî = Dānişmend-nāme*, Türk. Yazm. Belediye - M. Cevdet Ktp. Nr. K. 441, 255/a. En eskisi olduğunu tahmin ettiğimiz bu *Dānişmend-nāme*nin diğer nüshaları: Millet Ktp. Nr. 571: *hazā Tevārîh-i Melik Dānişmend-Gâzî*; Nr. 685: *Kışsa-ı Dānişmend-Gâzî*. *Dānişmend-nāme*nin yazılış tarihi hak. bk. P. Wittek, *Der Islam*, XX (1931), s. 503; F. Köprülü, *Anadolu Selçukluları tarihi'nin yerli kaynakları*, *Belleten*, 27 (1943), s. 425-30. Dil hususiyeti: Meral Akkaya, *Dānişmend-nāme*nin dil hususiyetleri üzerinde bir çalışma, *Tez*, T. 518.

¹⁰ Artūhî: Melik Yağıbasan'la savaşan Hısn-Keyfa ve Harput hükümdarı: Artuk-oglu Fahreddîn Kara-arşlan (?) (ölm. 562=1167 veya: 570=1175).

¹¹ Harşene, *Dānişmend-nāme*de hep «*Harşene yâni Amâsiya*» şeklinde geçer, 50/a, str. 10; 220/b. Halbuki, daha milâddan evvel *Harşamna* şeklinde tabletlerde kaydedilen bu kale, *Kaneş* (= Kültepe) den pek de uzakda olmayan Uzun-Yayla'da olduğu kabul ediliyordu, bk. Nezahat Baydur, *Kültepe (Kaneş) ve Kayseri Tarihi üzerine Araştırmalar*, İstanbul, 1970, s. 41-2. E. Honigmann ise, Orta-çağda mühim bir rol oynayan bu kaleyi Yozgad'ın 80 Klm. Doğusunda, Akdağ ile Yıldız dağı arasındaki geçide hâkim olan *Muşalim-kalesi* olarak göstermektedir (bk. *Bizans devletinin doğu sınırı*, trc. F. Işılta, İstanbul, 1970, s. 47) ki, Mustafa Vâzih el-Amâsî, *Çal'a-i Bâlâ* olarak zikreder, bk. *mecmû'a = Belâbilu'r-râsiyye fî riyâzi mesâ'il-i Amâsiyye*, Türk. Yazm. İ. Koyunoğlu Ktp. 28/a; Üniversite Ktp. Nr. 3575, 35/a.

¹² «*Melik Yâğbâşân Artūhî'nin oğlu Hılfit ile Rūmda çok gâzâ kıldılar kim kıyâmete değin adları anıulurdı...*», Nr. K. 441, 258/a.

¹³ Veya: Alıp. Zirâ, Artuklu paralarında Alp yerine Alıbı (= Alıpı) geçmektedir, bk. İ. Galip, *Meskūkât-ı Türkmāniyye Katoloğu*, İstanbul, 1311, s. 26.

¹⁴ XII. yüzyılda İslâmiyetten evvelki unvanlardan *Alp* gibi eski unvanların aynı mânada İslâmî *Gâzî* lâkabı ile birlikte, bilhassa, Artuklulara ait kitâbelerde kullanıldığını görüyoruz. Meselâ bk. Van Berchem, *Amida*, Heidelberg, 1910, s. 76, 92, 104, 122; Ayn. müel., *Arabische Inschriften aus Armenien und Diarbekr*, Berlin, 1910, s. 148 v.d. Krş. F. Köprülü, *Alp*, *İsl. Ansıkl.* I, 381.

بونلرك خزینلری اول جان ارتروجی قیمتلو سوزلریله بزنه بونلرك آدی و ذکری اول کتاب سببیه اوزانا و بونلرك چاوی و خیر روزکار الولرینک دلنده سیلنه پس بو کتایی درت اصل اوزرنه دوزلدی و هر بر اصلده بر قاج تعلیم و بر قاج فصل یازلدی شویله کیم بو جدولده یازلشدر پس آندن صکره کیم اول اولو اول کتایی پاریسی دلینه دزدردی بن ضعیف دعاجی اول کتایی اول اولودن اوقدم اتفاقله خذاوندکار اشارتله پارسیدن ترکیه دوندردم (2/b)»

Hekīm Bereket, aynı emir için : «*Kitāb-ı Hülāşa der 'ilm-i tıbb*» adında ayrı bir eser daha yazmıştır ⁴ : «... چون رساله مبارزی تصنیفندن : فارغ اولدوم و اول کنانی <کتایی> اول خذاوندک نظرنه رغبتلو دشدی بیوردی بر کتاب دخی دوزم قامو طب کتابلرینک فایدسی و قامو دردوک سبب نشایی و تدبیر و درمایی انوکله بلنه سوزی مختصر و فایدسی دایم و ایرک اولا پس اول اولونک اشارتین رینه کتوردم بو کتایی جدول ترتیبه بتوردم تمام یکریمی یدیه کتوردم ادین خلاصه و پردوم 61/b»

Burada bahis konusu olan dayirelerden bir kısmında XIII. yüzyılın başlarında Amasya başda olmak üzere Anadolu'da yapılan şu spor kolları gösterilerek faziletleri anlatılmaktadır : 1 - Güreş tutmak, 2 - segrimek = sıçramak, 3 - bir ayak segirtmek = koşmak, yarışmak, 4 - sügü oynamak, 5 - kılıç oynamak, 6 - at segirtmek = at koşturmak, 7 - ok atmak, 8 - top oynamak ⁵, 9 - amud getirmek, 10 - çelik oynamak, 11 - yayan yürüme, 12 - yilmek (= yelmek) = acele yürüme ⁶.

* *

Bugün Amasya'da Şamice mahallesinde ⁷ cadde üzerinde ve Gök-Medrese yolu üzerinde Selçuklu tarzında türbesi (622 = 1225) ve

⁴ Aynı kitap, 61/b - 189/b.

⁵ Türkler arasında ağır beden hareketlerinden sayılan atlı top oyunu, bilhassa Anadolu'da çok yaygın olan *Güy-u-çevgân*, yâni, polo oyunudur. Arabçaya *güy* karşılığı *kurre* (= top) şeklinde geçmiştir. Anadolu'da oynanan bu sporun kaynakları hakkında bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Yunus Emre hakkında araştırmalar, Belleten*, 117 (1966), s. 81. Yakın-Doğu hak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Bekuk devrinde Memlük Sultanlığı*, İstanbul, 1961, s. 114, not. 24-25.

⁶ 39/a. Bu sporlar hak. bk. *Münşetü'l-ğuzât*, Türk. Yazm. III. Ahmed Ktp. Nr. 3468. Krş. H. Ritter, *Der Islam*, XVIII, Heft 1/2 (1929), s. 125; Yurdağül Oyman, *Münşetü'l-ğuzât üzerine bir dil tedkiki*, *Tez*, T. 520.

⁷ Bu mahalle H. 835 = M. 1437 tarihine kadar *Gödül mahallesi* adını taşıyordu, bk. H. Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, İstanbul, 1329, II, 355.

روشن و مختصر عبارتله او کتاب اجنده کتورمشدم هر بر فصله و هر بر قاعیده بر دایره ایله <....> کیم اول دایره دن اول مقصود روشن اکنوردی شول طریق (1/b) ایلمشدم کیم تا شمدکی زمانه دکین کیمسه اول وجه اوزرینه بو کتابی ایلدی و شول ترتیب اوزرینه دزمشدم کیم بو علمک اولولزندن هیچ بر اولو اول ترتیب اوزرینه سورمدی پس اول عربجه کتابه لباب النخب دیو آد ویردم بر کون اتفاق دشدیکیم خداوندکار³ ملک الامرا مبارز الدولة والدین اکا اولولوق نر <> باینه انمغلفی دایم دتسون طپوسیه مشرف اولدم و انی هنر زه کیله وجومردلق و البلق طونبی برله آراسته بولدم نجاکیم بوندن الرو ایراقدن یاقندن یاددن بلشدن اول حضرتک وصفین و هنرلین همیشه اشیدردم خوز انک ایوادی و یوجه چاوی ربع مسکون اجنه طوماشدی شیه کیم ایلرکی بادشاهلرک خیری خالق آنک چاویله بلورسز اولمشدی الهمی آنوک توفیقین و قوتین سن آرتور حکایت اراسنده بیوردیکه طب صناعتندن بر کتاب کرکدی که آنوک مطالعسنندن بزه بر قایدی اولیدی چون بو دعاچنک اول کتابین کوردی بکندی پس بیوردی اکر بو کتابی ترکیه دندوردرل شویله کیم اول دایره لر قامسی انده بله یازیله یولوق خوش اولا بو علم اجنده بر غریب بدیع نسخه اولا چون اول خداوند بو دعاچی (2/a) رای اجنده و همت یکسکلنده اراسته کوردی و درلو علم بلمکه رغبتلو و هوسلو کوردی پس کندوزومه واجب کوردیم که اول الونک اشارتین رینه کتوردم و انوک حضرتی دیلبکین تمام ایلمکی کندوزومه سعادت و دولت لم پس اول کتابی عرب دلندن پاریسی دلنه دوندردم و اول کتابه تحفه مبارزی دیو آد ویردم انکچونکیم تحفلرک یکرکی در شول کامل ملکلر و عاقل بادشاهلر قتنده ارمغانلر یکرکی کتابلردر کیم بونلرک ادنه دوزیله تا کیم

³ Eserini Yavlak Arslan-oğlu Hüsâmeddin Emir Mahmud'a ithaf eden el-Hasan b. 'Abd'l-mü'min el-Höyî el-Muzafferî'ye göre, *Hüdâvendigâr*, Selçuklu vezirleri ile kumandanları (= *Melikü'l-ümerâ*) hakkında kullanılan bir unvandır, bk. *Ḳavâ'idü'r-resâ'il ve Ferâ'idü'l-Fâzâ'il*, Farsça. Yazm. Fâtih Ktp. Nr. 5403, 60/a v. d., 61/b. Ayn. müel., *Gunçetü'l-Kâtib ve Münçetü't-tâlib*, Fâtih Ktp. Farsça Yazm. Nr. 5403, III, 74/b : « خداوندکار معظم ملک الامرا فی العالم نصره الجیوش الموحیدین قاهر الطغاة و التمردین ناصر الغزاة » str. 9-12. Sonradan « سلطانلره تی بورسمه یازدرلر: خداوندکار: سلطانلره اراسته کوردی و درلو علم بلمکه رغبتلو و هوسلو کوردی پس کندوزومه واجب کوردیم که اول الونک اشارتین رینه کتوردم و انوک حضرتی دیلبکین تمام ایلمکی کندوزومه سعادت و دولت لم پس اول کتابی عرب دلندن پاریسی دلنه دوندردم و اول کتابه تحفه مبارزی دیو آد ویردم انکچونکیم تحفلرک یکرکی در شول کامل ملکلر و عاقل بادشاهلر قتنده ارمغانلر یکرکی کتابلردر کیم بونلرک ادنه دوزیله تا کیم »

اعظم پادشاه نبی آدم ملک الرقاب الامم سلطان العرب و المعجم غیاث الدوله و الدین سلطانم . . . . » bk. *İnşâ Mecmuası*, yazılışı: 952 = 1545, Konya, Mevlânâ Müzesi Ktp. Nr. 2253, 1/b, str. 7 - 9.

b. Osman-oğlu Murad Bey ⁴² namına türkçe bir *Tebāreke Tefsiri* kaleme almıştır ⁴³. Yine bu tarihlerde Ladik (= Laodicea, Tonguzlū, Denizli) beylerinden olup kendisine : « *Hūdāvendigār-ı ʿālemiyān pušt-penāh-ı islāmiyān bedrū'l-islām nūru'l-milleti ve'l-amān melceu'z-žu'afa* » lâkabları verilen Çelebî Murad b. Arslan b. İnanç Bey (ölm. 763=1361 den evvel) adına ⁴⁴ türkçe *İhlas suresi tefsiri* yazılmıştır ⁴⁵. Yine bu yüzyıl için Hoca Mes'ud (= Mes'ud b. Ahmed) un, yeğeni İzzeddin Ahmed ile müştereken hazırladığı *Süheyl-ü-Nevbahar* ⁴⁶, Mevlvî Yūsufî-i meddāh'ın 770 = 1369 da, Sivas'da yazdığı 1,700 beyitten mürekkep *Varaka ve Gülşāh* ⁴⁷, Beypazarlı Ma'āz-oğlu Ḥasan'ın *Ğazavāt-ı ʿAlī* hakkındaki

⁴² ʿAlāeddīn Esved (= Ali b. Ömer b. Ali el-Karahisārī, ölm. 800 = 1398) in *Rumūzu'l-esrār* adlı fıkıh kitabına şerh olarak I. Murad namına yazdığı *Kunūzu'l-envār* adlı eserinde (bk. Nuruosmaniye Ktp. Arab. Yazm. Nr. 1334, 1/a, str. 21) , bu Osmanlı beyine : « *Şihābu'd-devle ve'd-dīn, leysü'l-islām, ğıyāsu'l-müslimīn* » lâkabları verilmektedir ki, bu lâkablar kitâbelerdeki kayıtlarla da bağdaşmaktadır : « *el-melikü'l-kebīr şihābu'd-dünyā ve'd-dīn Murād Bey b. merḥūm Orhan Bey* », bk. Franz Taeschner und Paul Wittek, *Die Vezirfamilie der Gandarlyzade (14./15. Jhadt), und ihre Denkmäler, Der Islam, XVIII, Heft 1/2 (1929), s. 62.*

⁴³ ... علی حضرتنا عرض ایلیا اول حضرتی سودکن بلدره پس تبارک تفسیرین ترجا ایلدی ... امید دررکه مبارک ذهنتا مستقیم کله و او قینلرک یرلغنتق لغنا سبب اوله , bk. İ. K. Ktp. *Mecmā'a*, II, 2/a, str. 1-3.

⁴⁴ İbn Baḫḫūḫa, 1333 de, Denizli (= Tonguzlū) de, İnanç (Uygurlardan beri kullanılan bir lâkap) Bey'in oğlu Murad Bey'i görmüş ve onunla konuşmuştur, bk. *Taḫḫetu'n-nazzār*, trc. M. Şerif, I, 320. Ayr. bk. A. Tevhid, *Denizli (Ladik) emāreti, TOEM, II, sene : 13, s. 811 v. d. , F. Köprülü, TM, II, 13; A. S. Erzi, Belleten, 49 (1949), s. 164 - 5.*

⁴⁵ اما بعد چون خداوندکار عالمیان پشت پناه اسلامیان خسرو کامران دین پرور خدایان منبع الجود والفضل والاحسان بدر الاسلام نور الملة والامان ملجا الضعفا اهل ايمان چلی مراد بن ارسلان بن سناج بك ... اشارت بو ضعیف دعاجیه شیله بیرلدم تفسیره بر رساله ترك دلنجه یزله ارسلان بن سناج بك ... اشارت بو ضعیف دعاجیه شیله بیرلدم تفسیره بر رساله ترك دلنجه یزله دزله « ملك الامراء ناشر العدل باسط الفضل مغيث الخلايق سيف القاب مفخر بر الباب بدر الدولة والدين » şeklinde bir kayıt vardır, 51/a, str. 16 - 18 (üç kitabı ihtivâ eden bu *Mecmā'a*, 858 = 1454 de istinsah edilmiştir). Çelebî Murad'ın oğlu « *Hūdāvendigār-ı ma'azzam şāhibu's-seyf ve'l-ķalem Çelebî Celālū'd-devle ve'd-dīn İshāķ Bey b. Murād Arslān* » namına da *Tebāreke tefsiri* yazılmıştır, bk. A. Ateş, *TDED, II, Sayı : 3-4 (1948), s. 172. Krş. A. S. Erzi, Belleten, 49 (1949), s. 164.*

⁴⁶ Nşr. J. H. Mordtmann, Hannover. Bu eserin tahlili : F. Köprülü, *Türk Dili ve Edebiyatı hakkında araştırmalar*, s. 174 v.d. , Kilisli M. Rifat, *TM, II, 401-9.*

⁴⁷ İ. K. Ktp. 15 varak. Nşr. İ. H. Ertaylan, İstanbul, 1945. Ayr. bk. İ. H. Ertaylan, *Yūsufî-i Meddāh, TDED, I, (1946), s. 105 v.d. Bu eserin aslı : A. Ateş, Varaka ve*

mesnevilerini, nihayet Ladik (= Denizli) li Naķib-ođlu'nun Ğasan ve Ğuseyn'nin hayatları hakkında kaleme aldığı manzum *Ğazavāt-nāme-sini*⁴⁸ zikredebiliriz. Öte yandan, Berķūķ'un çağdaşı Yıldırım Bayezid devrinde (1389-1402), AĞmedī, 792 = 1390 de tamamlanan 8250 beyitlik *İskender-nāmesini* Germiyan-ođlu *Sulţānu'l-Germiyāniyye ve'l-emīrū'l-kebīr Süleymānşāh* (1368-87) namına⁴⁹ kaleme almış⁵⁰, daha 790 = 1388 de *MuntaĞabu's-şifā* adında bir tıp kitabı yazdığını bildiğimiz Geredeli İshak b. Murad⁵¹, 792 = 1390 de *Zahire-i Ğarezmsāhī* ve İbn Sīnā'nın *Ğānūn fi't-ţıbb'ına* dayanmak suretiyle türkçe *Ğavāşşu'l-edviye* adlı bir tıp kitabı⁵² ve birinci kısmı nebatlardan, ikinci kısmı ise ameliyattan bahseden türkçe *Edviye-i müfredede*⁵³ yi hazırlamıştır. Bunlara muvazi olarak, Germiyan-ođlu Süleymanşāh'ın nişāncısı veya defterdarı olan Şeyh-ođlu Mustafa (ölm. 803 = 1401?), önce, 789 = 1387 de,

Ğülşah mesnevisinin kaynakları, TDED, II, (1946), s. 1-19; Ayn. müel., *Farsça eski bir Varaka ve Ğülşah mesnevîsi*, TDED, V (1954), s. 33-50. Şeyh-ođlu Mustafa'nın *Ken-zü'l-Küberā'sında* Yūsuf-i Meddāh'ın bir kaç şiirine tesadüf ediyoruz, bk. F. Köprülü, *Meddāhlar*, TM, I (1926), s. 12, not. 2.

⁴⁸ Son iki müellifin mesnevîleri İ. K. Kütüphanesinde bulunan bir *Mecmū'a'nın* üç risālesini teşkil etmektedir: 1. - *Ğazavāt-nāme-i Ma'āz-ođlu Ğasan*, 1/a-105/a; 5. - *Ğazavāt-nāme-i Naķib-ođlu* (ayr. bk. Millet Ktp. Nr. 1518); 7. - *Ma'āz-ođlu, Evşāf-ı Alī*.

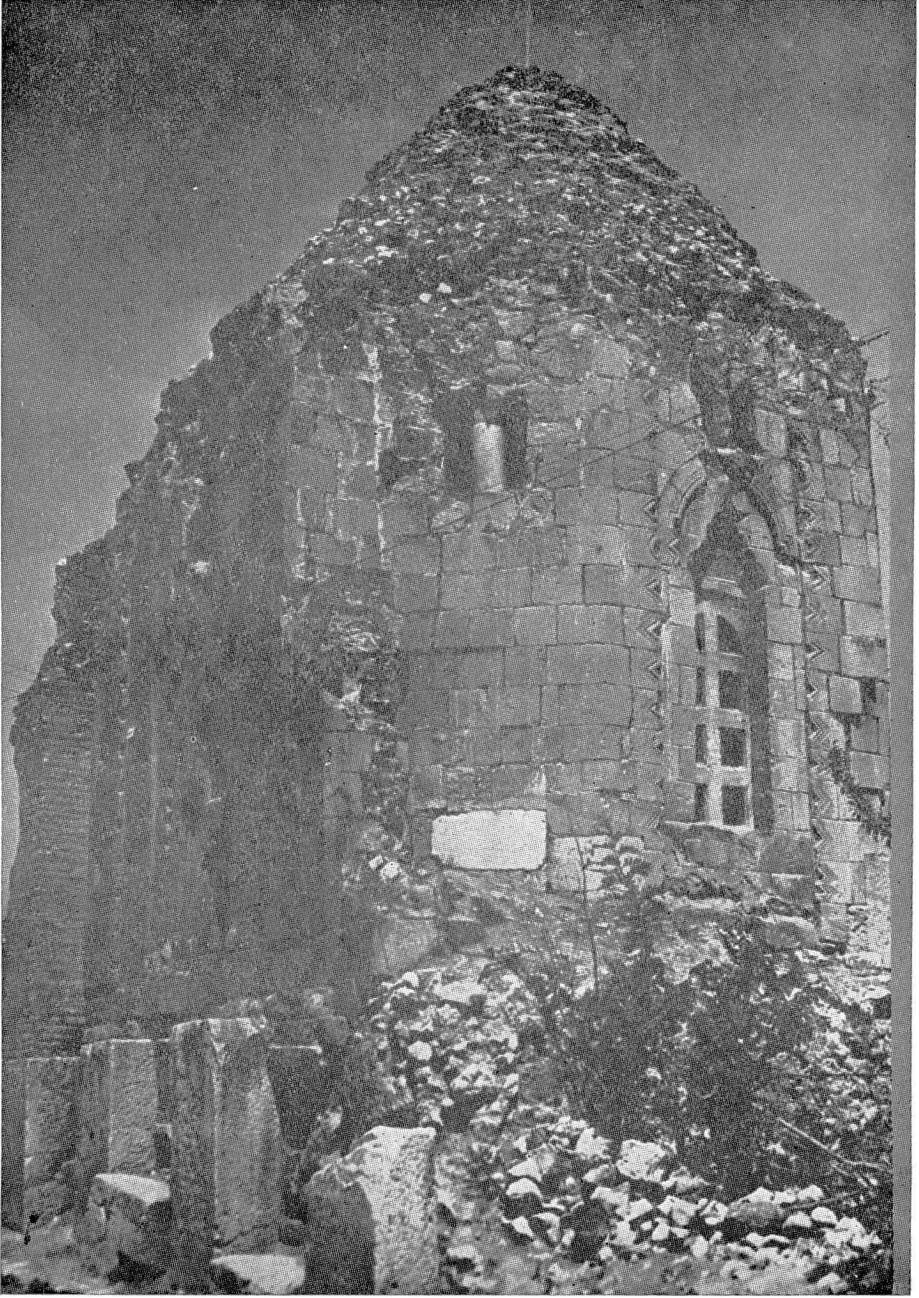
⁴⁹ Sarayı şair ve ilim adamları ile dolu olan bu Germiyan-ođlu namına *Ğābūs-nāme* ve *Merzubān-nāme* türkçeye tercüme edilmiştir, bk. A. Tevhid, *Kütahya'da Germiyan Beyleri*, TOEM, Nr. 8 (1329), s. 508 v.d. Krş. İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 83. Bu iki eserin Şeyh-ođlu tarafından tercüme edildiği ileri sürülmektedir, bk. Zeynep Korkmaz, *TDAY, Belleten*, 1967, s. 267 v.d.

⁵⁰ *İskender-nāmenin* yazılış tarihi ile mahiyeti hakkında bk. Thury Jozsef, *On dördüncü asır sonlarına kadar Türk Dili yadigārları, Millî tettebbüler Mecmuası*, II, sayı: 4 (1331), s. 111 v.d. Ayr. bk. N. S. Banarlı, *AĞmedī*, TM, VI (1936-89), s. 54; F. Köprülü, *AĞmedī, Isl. Ans. I*, 216. Bununla beraber, eser, sonradan, Osmanlı tarihi kısmı (= *Dāsītān-ı Tevārīġ-i Mülūk-ı āl-ı Osmān*) da ilāve edilmek suretiyle Bayezid'in ođlu Emir Süleyman (ölm. 1410) a, Selmān-ı Sāvecī'den tercüme edilen *Çemşīd-ü-Ğürşīd Mesnevîsi* (Üniversite Ktp. Nr. 921) gibi, takdim edilmiştir.

⁵¹ Bk. Pertsch, *Die türkischen Handschriften... zu Gotha*, s. 99. Krş. F. Köprülü, *La Littérature turque islāmique, Encycl. de l'Islam*, IV, 993.

⁵² Bk. Millet Ktp. Tıp, Nr. 109. Krş. A. Adnan-Adıvar, *Osmanlı Türklerinde ilim*, İstanbul, 1943, s. 7.

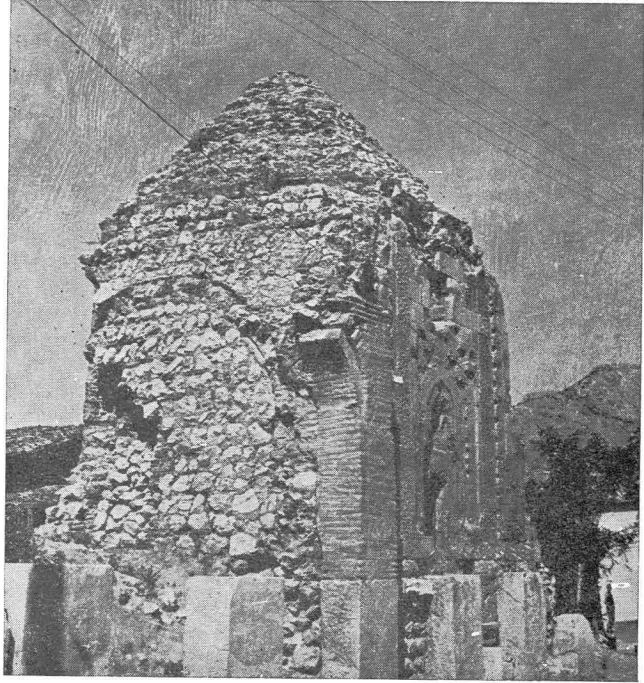
⁵³ Bk. M. Tahir, *OM*, III, 203. Burada bahis konusu olan eser, şüphesiz, İbnu'l-Bayţār (ölm. 1243) in *Kitābu'l-cāmi' fi'l-edviyeti'l-müfredesi* (bk. İbn ebī Uşaybi'a, nşr. Müller, II, 133) nin tercümesi olacaktır. Esasen bu eser, Umur Bey'in emriyle ismi bilinmeyen bir müellif tarafından *müfredāt-ı İbn Bayţār tercümesi* adı ile türkçeye tercüme edilmiştir, bk. Esat Ef. Ktp. Nr. 2497; Üninersite Ktp. Nr. 1204. Krş. A. Adnan-Adıvar, *ayn. esr.*, s. 3. Bununla beraber, tercümeyi emreden Umur Bey'in hangi Umur Bey (Ayduođlu, ölm. 1348 - Timurtaş-oğlu Umur Bey, ölm. 865 = 1461) olduğu tetkike değer, bk. A. S. Erzi, *Belleten*, 49 (1949), s. 170 v. d. Her halde metinde belirtilen «sultanımız Umur Bey», Aydın-oğlu Umur Bey olmalıdır.

(Aynı Türbenin son durumu)

(Halifet Alp — Gâzî Türbesi'nin önden görünüşü)

(Aynı Türbenin yandan görünüşü)

Germiyan-oğlu Süleymanşah, sonrada Yıldırım Bayezid namına *Hürşîd ve Feraşâd* (= *Hürşîd-nâme*)'nı yazmış, 803=1401 de de Necmeddîn Dâye (ölm. 654=1256) nin, hükümdarlara saltanat kaidelerini öğretmek maksadiyle yazılmış bir nev'î siyâset-nâme mahiyetinde olan *Mirşâdu'l-ıbâd*'ını ⁵⁴ *Kenzü'l-küberâ'* adı ile türkçeye çevirmiştir ⁵⁵. Müphem bâzı kayıtlara göre de. Şeyh-oğlu, türkçe manzum bir *Feraş-nâme* kaleme almıştır ⁵⁶. Yine Yıldırım Bayezid veya oğulları zamanında İznikli Kuşbeddîn Mehmed (ölm. 821 = 1418), *farz-ı ayn* ve *farz-ı kifâye* üzerine türkçe bir eser yazmıştır ⁵⁷.

XV. yüzyılda daha da inkişâf eden türkçeyi edebî, dinî ve tarihî metinlerde kullanan müellifler ⁵⁸, bu dilde kaleme aldıkları eserlerini, uzun-uzadıya medh ettikleri devrin hükümdarlarına, bilhassa, Osmanlı, Germiyan, Candar ve Karaman beylerine ithaf ve takdim etmişlerdir ⁵⁹. Nitekim, bu yüzyılın başında Ahmed-i Dâ'i (ölm. 1417 veya 1421), Ebû Bekr b. Abdellah el-Vasıfî'nin *Kitābu't-ta'bîrini*, türkçe vakfiyesini Kütahya'daki medresesinin duvarına yazdıracak kadar şuurulu olan Germiyan-oğlu II. Yakup Bey ⁶⁰ namına ⁶¹, *Tıbb-ı Nebevîyi* de Timurtaş-

⁵⁴ *Mirşadu'l-ıbâd* (Tahran, H. 1352) in, Anadolu'nun XIII. yüzyıldaki içtimaî ve dinî tarihi ve vakıflar meselesi hakkındaki önemi hak. bk. F. Köprülü, *Vakıflar Dergisi*, I (1938), s. 137 : II (1941), s. 18 v.d.

⁵⁵ Bk. F. Köprülü, *Encycl. de l'Islam*, IV, 993; *Belleten*, 27 (1943), s. 448, not. 1

⁵⁶ Bk. Âşık Çelebî, *Meşâ'irü's-şu'arâ*, Türk. Yazm. Üniverite Ktp. Nr. 2406, 20/a, str. 19 - 22; Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-zunûn*, nşr. Ş. Yaltkaya - Kilisli M. Rifat, İstanbul, 1941-3, II, 1253; *Mecmû'a*, İ. K. Ktp. Krş. F. Köprülü, *Türk Dili ve Edebiyatı, Hatiboğlu*, s. 195. Ayr. bk. Nicholas N. Martinovitch, *Feraş-nâme of Shaikhî*, JRAS, 1929, Part III. - July, s. 447.

⁵⁷ « بسلك كم بو ضيف فقير حقير قطب الدين (بن) محمد بلدكم علمده فرض عين وار و فرض كفايه وار . . . دخي بو ضيف كردي كم بو فرض الور شول كر كلو و معتبر لطيف و كر كلو اما » bk. İ. K. Ktp. 1/b, str. 5-7, 15-16. Müellifin diğer eserleri : M. Tahir, *OM*, I, 144.

⁵⁸ Dinî metin : *eş-zarîr*'in tesiri altında kaldığı anlaşılan Süleyman Çelebî (ölm. 825 = 1422), *Vesiletü'n-necât, Mevlid* (yazılışı : 812 = 1409), nşr. A. Ateş, Ankara, 1954.

⁵⁹ Esasen, bu hükümdarlar, aralarında yaptıkları anlaşmalarda, bu devir türkçesini kullanıyorlardı. Nitekim, 848 = 1444 de, Karaman-oğlu İbrahim Bey'in II. Murad'a verdiği *Sevgend-nâme*, metinlerde kullanılan türkçedir : « بنکم ابرهیم بکم مرحوم محمد اوغلی القرمانی » « الومی تنکری کلاننه قریوب صدق و اخلاصه بلا حيله اند ایچوب ایدورم که مراد بکوک و اوغلی محمد » bk. Kâtip Yahya b. Mehmed, *Menâhicü'l-inşâ*, İ. K. Ktp. 77/a (istinsah : 890 = 1485, istinsah eden : Mollâ Gürânî). Ayr. bk. Bibl. Nat. Suppl. Turc. Nr. 660 (istinsah : 889 = 1484). Krş. İ. H. Uzunçarşılı, *Belleten*, I (1937), s. 120 - 1.

⁶⁰ Bu kitâbeden ilk defâ bahseden Balkasonoğlu'dur, bk. *une inscription Turque à Kütahja, Keleti Szemle = Revue Orientale*, VI (1905), s. 351-6. Ayr. bk. H. Edhem,

oğlu Umur Bey (ölm. 865 = 1461) adına ⁶² türkçeye tercüme etmiştir ⁶³. Bundan sonra, Yazıcı-oğlu Ali, 1424 de, İbn Bibî'nin *el-Avāmîrül-^cAlā-^yiyye fi'l-umûrîl-^cAlā-^yiyye* adını taşıyan Anadolu Selçukluları tarihini, bâzı ilâvelerle, II Murad namına türkçeye tercüme ettiği gibi ⁶⁴, 828 = 1425 de Balıkesirli Devlet-oğlu Yusuf, yine bu hükümdar için Maḥmūd b. 'Ubeydellāh al-Maḥbūbî (ölm. 1347) nin fıkıha dair meşhur viḳāye (= *Viḳāyetü'r-rivāye fi mesā'ilil-hidāye*) sini nazmen türkçeye tercüme etmiş ⁶⁵, Germiyanlı Şeyhî (Ḥekīm Sinān, ölm. 1430) de *Ḥusrev-ü-Şirîn*'ini aynı hükümdara ithaf ve takdim etmiştir ⁶⁶. Öte yandan, Aydıncık (= Edincik) lı Musa 'Abdî, 833 = 1430 de, Naşîru'd-dîn Tūsî (ölm. 1274) nin, Danyal Peygamberin oğlu Câmâsb'ın Şâh-ı mârân'ın yanında geçirdiği hayatından, dolayısıyla esrâr-ı ulûma erişinden bahseden dinî ve ahlâkî *Câmâsb-nâmesini* ⁶⁷ doğduğu şehirde tercüme ederek II. Murad'a ithaf etmiş :

Âl-ı Germiyan Kitâbeleri, TOEM, I, 116, str. 2-3-4. Krş. İ. H. Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul, 1932, s. 79.

⁶¹ Bk. Millet-Hekimoğlu Ktp. Nr. 588, 1/a. Krş. İ. H. Ertaylan, *Ahmed-i Dâ'i, hayatı ve eserleri*, İstanbul, 1952, *faksimile*, 3. s. 329 v. d.

⁶² Bk. İ. H. Ertaylan, *ayn. esr. faksimile*, 7, s. 387 v. d. Bursa'daki câmiine türkçe kitâbe koyduran Timurtaş Paşa-oğlu Umur Bey (bk. A. Tevhid, *Bursa'da Umur Bey Câmii kitâbesi*, TOEM, II, sayı: 13, s. 868 v. d. Ayr. bk. H. B. Kuuter, *Kitâbelerimiz, Vakıflar Dergisi*, II, 445 v. d.), devrin ilim adamlarını himayesine almıştır ki, adına pek çok kitap ithaf edilmiştir. Nitekim, Mehmed b. Mahmud-ı Şirvânî, 831 = 1428 de yazdığı *Cevher-nâmesini* bu Osmanlı emirine ithaf etmiştir, bk. F. Köprülü, *Encycl. de l'Islam*, IV (1934), s. 995; A. S. Erzi, *Belleten*, 49, s. 171.

⁶³ Ahmed-i Dâ'i'nin diğer türkçe eserleri hak. bk. İ. H. Ertaylan, *ayn. esr. faksimile*, 1, s. 313 v. d., *faksimile*, 4, s. 341 v. d., *faksimile*, 9, s. 425 v. d.

⁶⁴ Bk. *Tevâriḫ-i âl-ı Selçûk*. Türk. Yazm. Revan Ktp. Nr. 1390, 286/a. Nşr. M. Th. Houtsma, Leiden, 1902, III, 87, 372, 382. Krş. A. S. Erzi, *İbn Bibî, İsl. Ansikl.* 47. (1950), s. 716.

⁶⁵ خان مرد بن محمد خانیچون || جمله اقلیم لاره اول سلطانیچون

Bk. İ. K. Ktp. 4/a, str. 1; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Nr. Y. 254, 3/a. Bu eser hak. bk. F. E. Karatay, *Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I (1961), s. 76 v. d.

⁶⁶ 818 = 1415 de, Karaman seferinden dönen Çelebî Mehmed'i (bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Karamanlılar, İsl. Ansikl.* VI. 324) tedavi eden Şeyhî'nin bu eseri hakkında bk. F. K. Timurtaş, *Şeyhî'nin Husrev ü Şirîn'i*, İstanbul, 1963; Ayn. müel. *Şeyhî, hayatı ve eserleri*, İstanbul, 1968. Ayr. bk. A. Zajaczkowski, *Poemat iranski Husrev-u-Şirîn w wersji osmansko-tureckiej Şeyhî*, Warszawa, 1963. Öte yandan, Ḥaṭîb-oğlu'nun *Ferah-nâmesinin* Şeyhî'nin şiirleri olduğu ileri sürülmektedir, bk. N. N. Martynovitch, *Ferah-nâma of Shaikhî, JRAS* (1929), s. 450.

⁶⁷ Ayasofya Ktp. Fars. Yazm. Nr. 4795. Eserin mahiyeti: *Dāyiretül-Ma'ārif-i Fārisî*, I (1345), s. 720. *Câmâsb-nâmenin*, ilk defâ, Ahmed-i Dâ'i tarafından türkçeye tercüme edildiği anlaşılmaktadır, bk. İ. H. Ertaylan, *ayn. esr. faksimile*, 3. s. 145 v. d.

شَهْرٌ أَيْدِيْحِقْ إِجْنَدَهٗ بُوْ كَلَامْ
 يَا زَلُوْبِنْ دُوْزَلُوْبْ اْوَلْدِي تَمَامْ
 چُوْقْ اَمَكْ زَحْمَتْ چَكُوْبْ كُوْزْدُكْ اَلْمْ
 اِمْدِي اَوْشْ تَمَّتْ دِيُوْ صَلْنَمْ قَلَمْ
 چُوْنْ تَمَامْ اِنْدَمْ بُوْ جَامَسْبْ نَامِي
 حَقَّهٗ شَكْرْ اِيْدَبْ بَرْفَدُمْ حَامِي (68)

yine kendisine : « *Ĥūdāvendigār-ı ʿālemiyān, nāşiru'l-ʿadlı ve'l-ihsān, sultānu'l-ʿizzī ve'l-müçāhidīn, ʿaqlı mekān, ʿadlı kān, kātīlī'l-küffār kāmīʿīl-fuccār* » lâkablari verilen II. Murad namına bir de türkçe mensur *Cāmāsb-nāme* (= *Kitābu hikāyet-i Cāmesb-nāme-i ibni Dāniyāl Peygamber*) kaleme alınmıştır⁶⁹. Öte yandan, Mustafa b. Seydī, yine Naşīru'd-dīn Tūsī'nin Hülāgū namına kaleme aldığı *Cevher-nāme-i İlḥāntisini Cevher-nāme-i Sultān Murādī* adı ile II. Murad namına türkçeye tercüme edip yedi makale halinde tertip etmiş⁷⁰, Sinoblu Mukbil-Zāde Mü'min (= Mü'min b. Muḫbil b. Sinān-ı Sinōbī), 841 = 1437 de, Zeynüddīn Ebu'l-Fazl İsmail el-Cürcānī (ölm. 1135) nin *Zaḥīre-i Ḥārezmşāhīsine* istinaden kaleme aldığı türkçe *Zaḥīre-i Murādīye* ve *Miftāhu'n-nūr ve Ḥazā'inū's-surūr* adlı tıp kitaplarını II. Murad'a ithaf etmiştir⁷¹. Aynı tarihte Manyas-oğlu Mahmūd, *A'cebu'l-icāb* adlı

68 Bk. İ. K. Ktp. 152/b, str. 1-3.

69 خداوندکار عالمیان ناشر العدل والاحسان سلطان العز والمجاهدين عقل مكان عدل كان قاتل لكفار ذم الفجار سلطان مراد بن سلطان محمد خان حضرتنه عرض اولنه حق سبحانه و تعالی دركاهنده اميد اولدرکه بو غريب و عجيب حكايي و بو لطيف ترين روايي تمام ايدوب الله تعالی توفيق ... روزی قلوب اکی جهان پادشاهلقنده عزیز قلہ ... bk. İ. K. Ktp. 2/a-2/b. Aynı lâkablari, Yazıcı-oğlu'nun II. Murad namına türkçeye tercüme ettiğini kaydettiğimiz *Selçuk-nāme-sinde* de görülmektedir, bk. nşr. M. Th. Houtsma, III, 87, 372, 382. Bununla beraber, gerek I. ve gerekse II. Murad'a verilen lâkablari, aşağı-yukarı, Selçuklu sultanlarına verilen lâkablari olduğu da bir gerçektir. Meselâ bk. O. Turan, *Türkiye Selçukluları hakkında resmi vesikalar*, Ankara, 1958, s. 14, 94, 105.

70 Bk. İ. Koyunoğlu Ktp.

71 Bk. Nuruosmaniye Ktp. Nr. 3585; Bibl. Nat. Anc. fonds Turc, Nr. 172. Bunlar hak. bk. A. Adnan-Adivar, *ayn. esr.* s. 13-4; A. Ateş, *TDED*, II, 3-4 (1948), s. 175. Paris nushasında bu eserin İsfendiyār b. Bāyezīd'e ithaf edildiği kayıtlıdır, bk. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs*, I, 1932, s. 71 v.d. Krş. A. S. Erzi, *Bulleten*, 49 (1949), s. 169.

eserini Üsküb'de II. Murad'a ithaf etmiş ⁷², 'Aṭṭār (ölm. 627 = 1230) ın ⁷³ *Muṣībet-nāmesi* Pir Mehmed b. Yusuf Ankaravî, *Ḳābūs-nāme* de 835 = 1431 de Mercimek Ahmed tarafından türkçeye tercüme edilmiştir ⁷⁴. Nihayet, Necmeddîn Dāye (= Ebū Bekr 'Abdellah b. Muḥammed er-Rāzî, ölm. 654 = 1256) nin I. 'Alâeddîn Keyḳubād namına kaleme aldığı *Mirşādu'l-'ibād min el-mebde'ile'l-ma'ād tuḥfetan li's-Sultān Keyḳubād* adlı eseri, Kasım b. Mahmud-ı Karahisārî tarafından *İrşādu'l-mürîd ile'l-murād fî tercemeti Mirşādu'l-'ibād tuḥfetan li's-Sultān Murād* adı ile II. Murad namına türkçeye çevrilmiş ⁷⁵, *Ḥayātu'l-ḥayvān*, Mehmed b. Süleyman tarafından türkçeye tercüme edilmiştir ⁷⁶. Bu arada, Celâeddin i Rümî (ölm. 1273) nin *Mesnevî*sinin 840 = 1436 da *Mesnevî-i Murādî* adı ile türkçeye tercüme edilerek II. Murad'a ithaf edildiğini ⁷⁷, millî an'anelerin tekrar canlandığı bu devirde türkçe şiirler yazan ilk Osmanlı padişahı II. Murad'ın emriyle Tokat-kalesi Dizdarı 'Ârif 'Alî'nin, manzum parçalarla süslediği *Dānişmend-nāme*yi yeniden tertip ettiğini de belirtmek isteriz ⁷⁸.

§ 2. İşte Honas-Kalesi'nde doğduğunu bildiğimiz Ḥaṭīb-oğlu (Meḥmed ?) de, 829 Rebiülâhîr = 1426 Martında, yedi senelik bir çalışma sonunda arabçadan tercüme etmek suretiyle mesnevî tarzında hazırladığı *Ferah-nāmesini* II. Murad namına kaleme almış ve eserinin başında ve sonunda Doğuda ve Batıda bu devrin en âdil ve sulhperver hükümdarı olarak kabul edilen bu Osmanlı padişahını ⁷⁹ medh ettiği ⁸⁰ gibi, tanınmış

⁷² Bk. Bibl. Nat. Anc. fonds Turc, Nr. 13.

⁷³ İran edebiyatının en büyük süfi-şâirlerinden Ferîdü'd-dîn 'Aṭṭār'ın eserleri kak. bk. Mîrzā Muḥammed Ḳazvîni, 'Aṭṭār, *Tezḳirat al-avliyā*, Leiden, 1905, s. II-XIX.

⁷⁴ Bk. Bibl. Nat. Suppl. Turc, Nr. 530.

⁷⁵ Bk. Fritz Meier, *Stambuler Handschriften dreier Persischer Mystiker: 'Ain al-Quḫāt al-Hamadānī, Nağm ad-dîn al-Kubrā, Nağm ad-dîn ad-Dāja, Der Islam*, XXIV, Heft I (1937), s. 34 v.d.

⁷⁶ Bk. Nuruosmaniye Ktp. Nr. 2998-9; Revan Ktp. Nr. 1664.

⁷⁷ Bk. F. Köprülü, *Encycl. de l'Islam*, IV, 995.

⁷⁸ 'Ârif 'Alî hak. bk. F. Köprülü, *Anadolu Selçukluları tarihî'nin yerli kaynakları*, *Bulleten*, 27 (1943), s. 426 - 7.

⁷⁹ Bu hususda bk. Devlet-oğlu Yusuf : «'adlile âlimler içinde ferîd», bk. *Viḳāye tercümesi*, TSM. Ktp. Nr. Y. 254, 3/a. II. Murad'ın çağdaşı Memlûkluk müellifi İbn Tağrî-birdî : فهو خير ملوك زمانه حزما و غرما و كرما و شجاعا : bk. *al-Manhalu's-şāfî vā'l-mustavfî ba'da'l-vāfî*, Arab. Yazm Nuruosmaniye Ktp. Nr. 3429, II, 414/b ve 1433 de Edirne'de bu hükümdarı gören Fransız seyyahı Bertrandon de la Broquière'in ifâdesi, bk. *Voyage d'Outremer*, nşr. Ch. Schefer, Paris, 1892, s. 181 v.d.

⁸⁰ Bk. Nicholas N. Martinovitch, *Ferah-nāma of Shaikhî*, *JRAS*, 1929, part III. - July, s. 446. Krş. İ. H. Ertaylan, *Bahrü'l-ḥakā'ik*, İstanbul, 1960, s. 17.

devlet adamlarından İbrahim Paşa (ölm. 832 = 1429) yı, Halil Paşa (ölm. 857 = 1453) yı, Hamza Bey'i ve Mehmed Ağa'yı da göklere çıkarmıştır ⁸¹.

Haşib-oğlu, yine kendi ifâdesine göre, yedi senelik bir mesâiden sonra, aslında ithafiyesini ve son medhiye kısmını değiştirerek, hazırladığı diğer bir *Feraḥ-nāme*yi, bir sene sonra, yâni, 830 = 1427 senesi Rebiülâhîrinin sonunda Karaman-oğlu II. Tâcüddin İbrahim Bey (1423-1464) e ⁸² takdim etmiştir. Nitekim, II. Murad için yazdığı medhiyeyi :

شَاهِ عَالَمٍ مَعْدَنِ لُطْفٍ وَ وَقَا
عَدْلِهِ أَلْدَى كُدُورٍ تَلَزَّ صَفَا
شَاهِ مُرَادِ خَانَ مُحَمَّدٍ خَانِدِر
مَسْنَدِي جَدِّي نَسَبِ عُمَانْدِر ⁽⁸³⁾

Karaman-oğlu İbrahim Bey'e ithaf ettiği *Feraḥ-nāme*de :

شَاهِ عَالَمٍ مَعْدَنِ لُطْفٍ وَ وَقَا
عَدْلِهِ أَلْدَى كُدُورٍ تَلَزَّ صَفَا
سَرِي إِبْرَاهِيمِ شَاهِ كَامُرَانَ
مَسْنَدِي جَدِّي نَسَبِ صَاحِبِ قِرَانَ ⁽⁸⁴⁾

⁸¹ Bk. Bu eserin Peşte'deki nüshasından ilk defâ bahseden V. D. Smirnov'dur, bk. *Mecmū'a-i muntaḥabât-ı âşâr-ı 'Osmanîya*, st. Petersburg, 1903, mukaddime: XXII - XXIII, s. 433 v.d. Krş. Nicholas N. Martinovitch, *Ferḥ-nāma of Shaikhī*, JRAS, 1929, part III. - July, s. 446. Nşr. J. Németh, *Das Feraḥ-nāme des Ibn Hatib*, *Le Monde Oriental*, 1919, s. 145 v.d. Bu eserin tahlil ve tenkidi: F. Köprülü, *TM*, II, 489 v.d., Ayn. müel., *Türk Dili ve Edebiyatı hakkında araştırmalar*, İstanbul, 1931, s. 192 v.d. II. Murad'a takdim edilen bu *Feraḥ-nāme*nin diğer nüshaları: İ. H. Ertaylan, *Baḥrül-Haḳā'ik*, s. 12 v.d.

⁸² Karaman-oğullarının en büyük hükümdarı olan Tâcüddin (bâzan: Sârimüddin) İbrahim Bey hak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Karamanlılar*, *İsl. Ansikl.* VI, 325 v.d., Ayn. müel., *son Osmanlı-Karaman münasebetleri hakkında araştırmalar*, *Tarih Dergisi*, 17 - 18 (1963), s. 43 v.d., İ. H. Uzunçarşılı, *İbrahim Bey'in Karaman İmâreti vakfiyesi*, *Beleten*, I (1937), s. 56.

⁸³ Bk. İ. H. Ertaylan, *ayn. esr.* s. 17.

⁸⁴ Bk. İ. Koyunoğlu Ktp. 4/a.

şekline sokmuştur. 6.000 beyitten mürekkep bu *Feraḥ-nāme*, yüz hadîş ve yüz hikâyeyi hâvî nasihat ve mev'izelerle dolu ahlâkî mahiyette bir eser olup ⁸⁵, müellifin, hakkında uzun bir medhiye yazdığı Karaman-oğlu'ndan başka Karamanlı vezirlerden Eminüddin (metinde : Emendin) ⁸⁶ için de beş ed'iyeyi ihtivâ etmektedir :

(87) مَفْخِرِ الْفَخْرِ الْجِيُوشِ شَاهِ أَمْنِ دِينِ
كُوْكُلِ صَافِي زَيْتِي هَبْ خَيْرُ دِينِ
أَوْلُ أَصَفِّ صِيْفَتِ وَزِيرِ نَأْمَدَارِ
جَمَاهِ مَحْلُوْفِكِ بِنَاهِي شَهْرِ بَارِ

⁸⁵ İ. Koyunoğlu kütüphanesinde bulunan bir *Mecmū'a*nın içinde yer alan bu *Feraḥ-nāme*, bu *Mecmū'a*nın 1-172 sayfelerini kapsamaktadır. *Mecmū'a*, diğer beş risâle ile birlikte 1036 = 1627 da istinsah edilmiş ve baş tarafında da bu kitabın Kara Müfti-Zâdelere ait olduğuna dair bir kaydı ihtivâ etmektedir.

⁸⁶ Bugünkü Karaman'da bulunan *Eminüddin Türbesi* (= Demir gömlek) bu Karamanlı vezire ait olmalıdır. Biz, burada bahis konusu olan zatın, İbrahim Bey'in veziri olup, Konya'da vakıfları olan (bk. *Fâtiḥ devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, nşr. F. N. Uzluk, Ankara, 1958, s. 22. Krş. İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya, 1964, s. 150, 355-6, 373, 986) ve *Sevgend-nāmenin* hazırlanmasında rolü olan (bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Belleten*, I, 104, 120) Server Ağa (*Anonim, Nesl-i Şerîf ve silsile-i ḥānedān-ı münîf-i ül-ı 'Osman*, Bibl. Nat. fonds Turc. Nr. 118, s. 135 de : Surūr Ağa) olduğunu tahmin ediyoruz. Lâkabı pek âlâ Eminüddin olabilir.

⁸⁷ İ. Koyunoğlu Ktp. 5/a, str. 10. Burada Eminüddin yerine, âdete uygun olarak Emendin denmektedir. Nitekim, XV ve XVI. yüzyıl belgelerinde 'Alâeddin yerine 'Alâdîn, Tâceddîn yerine de Tâcededdîn veya Tâcedîn denmektedir. Meselâ bk. Ayasofya Ktp. 945 numaralı kitap : سلطان ابن السلطان محمد ابن علادين بن قرمان (ayr. bk. *Fâtiḥ devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, nşr. F. N. Uzluk, s. 6); Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi 6636 numaralı vesika : تاجدين = تاجالدين

⁸⁸ F. Köprülü'nün, Ḥaṭib-oğlu Mehmed'i, Şeḳā'îk (trc. Mevdî, İstanbul, 1269, s. 115) e istinaden, II. Murad devri âlimlerinden olup Fâtiḥ'in saltanatı başında İznik Med'esesi'nde müderris olarak vefât ettiğini bildirdiği Molla Yegân'ın yetiştirmelerinden Ḥaṭiboğlu Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm ile aynı şahıs kabul etmesi (bk. *Türk Dili ve Edebiyatı hakkında araştırmalar*; *Ḥatiboğlu*, s. 193 v.d.; 199-200, 203), bizece, yanlışdır, Zirâ, burada bahis konusu olan Ḥaṭib-oğlu, âilece Kastamonu'lu olup (bk. M. Tahir, *OM*, I, 294), belirttiğimiz gibi, bir sene sonra Karaman-oğlu İbrahim Bey ve 8 sene sonra da İsfendiyâr b. Bâyezîd namlarına ayrı-ayrı *Feraḥ-nāmeler* kaleme alacaktır. Sırası gelmiş iken belirtelim ki, F. Köprülü'nün zannettiği gibi (bk. *ayn. esr.* s. 195 : Tâceddîn Mehmed İbrahim) Mehmed isminin başına hiç bir zaman Tâceddîn lâkabı gelmez, ancak, İbrahim isminin başına gelir. Mehmed isminin başına ise, umumiyetle, Gıyâşeddîn, Nâşîr-ruddîn gibi lâkablar gelir.

Haşib-oğlu Mehmed ⁸⁸, Karaman-oğlu'na ithaf ettiği bu *Ferah-nâme*-nin başında :

مَرَحَتِ اِيْتِ اِمْدِ فَضْلِكَ قَلِ نَصِيْبِ
اَوْشِ يُوْزِي قَاْرَهْ فُلْكَ اِنِ خَطِيْبِ

şeklinde kendini tanıttıktan sonra eserinin mahiyeti ile ismini belirtmekte :

چُونُ فُلْكَ بُو دَاِسْتَانِي سُيْلِي
اَلْتِ بِيْكَ بِيْتِ شَمِهْرِ سْتَانِ اَيْلِي
خُوْبُ حَدِيْثِي دُزْ رَسُوْلُكَ اِيْ كِيَاْرُ
پُرْ نَصِيْحَتِ دُزْ قُوْ هَرْنَاكِهْ وَاَزْ
اِسْمِنِي قَلْتُمْ قَرَحْ نَامَهْ اِيْ شَاهْ
اَدْنَا كَنْدُ اَوْلُوْرُ يِيْسَهْ كُوَاَهْ

sonra da : « *fī beyān-ı tārīḫ der ḥatm-i kitāb* » başlığı altında eserini kimin namına ve hangi tarihte yazdığını açıklamaktadır :

شَاهْ اَدِيْهْ يَزْدُمْ نَامِ اَيْلْدُمْ
اَوْشِ رَبِيْعِ الْاَحْرَدَهْ نَامِ اَيْلْدُمْ
بِنِ حِسَابِيْ چُونَكِهْ سَكْرُ يُوْزِ اَوْزِ
هَجْرَتَهْ كَحْمَشِدِيْ اَشْبُوْ سُوْرُ ⁽⁸⁹⁾

* * *

Bu suretle, önce II. Murad, sonra da Karaman-oğlu II. İbrahim Bey namına *Ferah-nâme* kaleme alan Haşib-oğlu, yine kendi ifâdesine göre, yedi senelik bir çalışmadan sonra :

⁸⁹ Biz, Haşib-oğlu'nun : « *fī beyān-ı suḥen-i kitāb ve elḳāb-ı hümāyūn* » başlığı altında verdiği kısmı, dilcilere bir fikir vermesi için, makalenin sonuna ekledik.

بیدی یلدز بشلمشیدم نجی
سقلردم کیم دغا برکن کنی
بو عراب دیلینی کورم صویلیم
دندرم ترکی دیلنده سلیم

838 = 1434 senesi Zilhiccesinde tamamladığı 6.000 beyitlik diğer bir *Ferah-nāme*yi :

شاه آدینه یزدم نام آیلدم
ماه ذی الحجّه ییله نام آلدیم
هجرتک سکز یوز اوز سکز
کچمشیدی سیلدم بن بو سوزی
وردم آدین هم قرح نامه ای یاز
هم قرح بولز اقسین لزار اشکار

Candar-oğlu Sulṭān b. Sulṭān Ebi'l-Feṭḥ İsfendiyār b. Bāyezīd (ölm. 843 = 1440) ⁹⁰ namına kaleme almıştır :

شاه عالم معدنی لطف وفا
عدلیله ایش کدورتلر صفا
شهر یاز اسفندیار بن بایزید
ذات حکمی شهرلغی السن مرید

⁹⁰ Candar-oğlu İsfendiyar Bey'in emri ile yazılan *Cevāhirü'l-eşdāf* adındaki Kur'an tefsiri hak bk. Cl. Hua t, *un con nentaire de Qoran en dialect turc de Qıstanouni*, JA, 1921, s. 131 v. d. Bununla beraber, ilk Kur'an tercümesinin 827 = 1424 de Mehmed ibn Hamza tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır, bk. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, Nr. 40. İsfendiyār b. Bāyezīd namına yapılan diğer bir türkçe Kur'an tefsiri: *'Aynu'l-ḥayāt fi tefsiri kelāmi ḥālīkī'l-berıyyāt...*, bk. A. Ateş, *TDED*, II, Sayı 3-4 (1948), s. 174. Krş. A. S. Erzi, *Belleten*, 49 (1949), s. 168.

بَاشِنَا وَرُمِيشْ دَوْلَتِ تَاجِي
 اُولُ طَيْرْمِشْ عَالْمُكُ مُحْتَاَجِي
 شَهْرِيَازْ اَسْفَنْدِيَازْ چُونُ زَمَانُ
 وَرْدِي فُرَصَتِ حُكْمِنِي قَلْدِي رَوَانُ⁽⁹¹⁾

Ancak, Candar-oğlu namına yazılan bu *Ferah-nāmenin* Karaman-oğlu namına yazılanın noktası - noktasına aynı olduğunu belirtmek isteriz.

§3. Hayatı hakkında fazla bilgimiz olmayan Haḫīb-oğlu, daha 812 = 1409 senesi Muharreminde Hacı Bektaş-ı Velî⁹²'nin arabça olarak kaleme almış olduğu *Maḫālāt* (= *Maḫālātu Ḥācī Bektāş el-Ḥorāsānī*) ını *Bahrü'l-ḫakā'ik* adı ile türkçeye tercüme edip, Maraş ve Elbistan hâkimi Dulkadır-oğlu Nāşīru'd-dīn Meḫmed b. Ḥalīl Bey'e ithaf etmiştir. Nitekim, « *sebeb-i nazm-ı kitāb* » kısmında :

اُولُ اَدَ بَغْلَدُمُ بَرِكِ اِعْتَقَادِي	جُومَرْدُ دَقْتَرِ يَلِنْدُ اَنُكُ اَدِي
سَوِيْنُدُبُ بُو سُرُكُ بُنْيَادِنَهْ بَنُ	كِتَابُ يَزْدُمُ اَنُكُ اَدِنَهْ بَنُ
مُرُوْتُ كَانِ اَنْدَنْدُرُ عِلَامَتُ	يِيكْتُ اَوْزِنِي حَقِّ قِلْسُونُ سِلَامَتُ
چَلْبُ قِلْسُونُ اَنُكُ عُمُرِنِ زِيَادَهْ	حُضُوْصَا شَاهِ اُولُ مُحَمَّدُوْمُ زَادَهْ
خُذَا بَاغِشَلْسُونُ اُولُ شَاهُ زَادِي ⁽⁹³⁾	مُحَمَّدُ بِنُ خَلِيْلِ بَكْدُرُ چُو اَدِي

bu hususu açıklamaktadır. Ancak, bu metni neşreden İ. H. Ertaylan, burada bahis konusu olan Mehmed b. Halil Bey'i, Halil Edhem Bey'in *Düvel-i İslâmiyesine*, İ. H. Uzunçarşılı'nın *Anadolu Beyliklerine* istinaden: « *Karaman-oğullarından Alâeddin Halil Bey'in oğlu ve Mehmed-i sâni unvanı ile 805 den 822 ye kadar tahtta kalan Karaman-oğlu Mehmed*

⁹¹ Bk. İ. Koyunoğlu Ktp. 170/a, str. 13 - 14 (istinsah: 930 = 1553).

⁹² Yeni bir tarikatın öncüsü olup kaleme aldığı maḫālāt-ı sūfiyâne ile de tanınan Hacı Bektaş-ı Velî hak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Büyük Türk Mutasavvıfı Yunus Emre hakkında araştırmalar*, *Belleten*, 117 (1936), s. 64 v.d.

⁹³ Bk. *Bahrü'l-ḫakā'ik*, nşr. İ. H. Ertaylan, s. 10, str. 11 - 12; s. 11, str. 1 - 3. Ayr. bk. İ. Koyunoğlu Ktp.

ibn Halil » zannetmek hatasına düşmüştür ⁹⁴. Zirâ, Karaman-oğlu Mehmed Bey (1402 - 1423), Halil Bey'in oğlu değil, Yârcânî'nin farsça *Karamân-nâmesini* takdim ettiği Ebu'l-feth 'Alâeddîn 'Alî Bey (ölm. 800 = 1397) in oğlu, Halîl Bey'in de torunudur ⁹⁵. Esas yanlışlığı yapan Van Berchem, Kitâbelerde 'Alâ'eddîn b. Halîl şeklinde kayıtlı ismi ⁹⁶, 'Alâ'eddîn Halîl şeklinde, tabi'i yanlış olarak, okumuştur ki ⁹⁷, bu yanlışlığı Halil Edhem Bey de tekrarlamıştır ⁹⁸. Bununla beraber, Halil Edhem, Karaman-oğlu II. İbrahim Bey namına yazıldığını belirttiği bir vakıfnâmeye istinaden, Karaman-oğlu Mehmed Bey'in şeceresini doğru olarak tesbit etmiştir: «İbrâhîm b. Meĥmed b. 'Alâ'eddîn b. Halîl b. Maĥmûd b. Ķaramân» ⁹⁹. Öte yandan, İ. H. Uzunçarşılı'nın *Anadolu Beylikleri* adlı kitabında Mehmed Bey'in babasının ismi doğru olarak: *Halil Bey'in oğlu Alâ-eddîn Bey* şeklinde gösterilmiştir ¹⁰⁰. Halbuki, burada açıkça belirtilen Mehmed b. Halil, Maraş ve Elbistan hâkimi Dulkadır-oğlu Ğarsu'd-dîn Halîl Bey (1353-1386) oğlu Nâşîru'd-dîn Meĥmed Bey (1398-1443) dir ¹⁰¹.

Haĥîb-oĝlu, «*der beyân-ı târîĥ-i kitâb*» kısmında, ismini ve eserin hangi tarihte yazıldığını belirtmektedir:

بُو سُوْزِيْ اٰخِرِ اِتْمَكْدَهٗ سَرَنْجَامِ (104)	بَرَهٗ وَاٰجِبِدْرُ اِمْدِيْ كُلِّ اَنْدَامِ (103)	(102)
قَرَّ فَايْحَ يِلْدَنْ اَلْمَشْدَرِ نِصَابِيْ	نَبَهٗ اِيْرَشِدِيْ هِجْرَتَنْ حِسَابِيْ	

⁹⁴ Bk. *Baĥrül'l-ĥakâ'ik*, s. 11

⁹⁵ Bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Karamanlılar, Isl. Ansikl.* VI, 323-5. 27 Safer 826 = 16 Şubat 1423 Salı günü Antalya - Kalesi önünde vefât eden bu Karaman-oĝlu'nun lâkabı *Nâşîru'd-dîn*, vakfiyelerde *Ğiyâşu'd-dîn* olup, zamanında yazılan kitaplarda: *Sultân ibn Sultân Meĥmed ibn 'Alâdîn bin Ķaramân*, şeklindedir. Meselâ bk. Ayasofya Ktp. 945 numaralı kitabın üzerindeki kayıd. Krş. F. N. Uzluk, *Fâtih devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, s. 6. Paralarında ise lâkabı: «*es-Sultânul-a'zam Meĥammed b. 'Alâ'eddîn*» şeklindedir, bk. A. Tevhid, *Meskûkât-ı Ķadîme-i İslâmîye Kataloĝu*, İstanbul, 1321, IV, 360 - 362.

⁹⁶ Bk. A. Avcıoĝlu, *Konya Mecmuası*, XXXV, 2089.

⁹⁷ Bk. *Inschriften*, s. 116, kitâbe Nr. 160, 162, not. 2.

⁹⁸ Bk. *Ķaramân-oĝulları hakkında vesâ'ik-i moĥkûka*, TOEM, II, 709 v.d. Krş.

M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Ķaramanlılar, Isl. Ans.* VI, 321.

⁹⁹ Bk. *ayn. mak.*, TOEM, II, 831.

¹⁰⁰ Nşr. Ankara, 1937, s. 5.

¹⁰¹ Bk. H. Mordtmann - M. H. Yınanç, *Dulkadırlılar, Isl. Ansikl.* III, 659 - 660 ; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul, 1961, s. 85-8.

¹⁰² İ. Koyunoĝlu Ktp. nushasında: نَبَهٗ

¹⁰³ İ. K. N = هِجْرَتِكِ ¹⁰⁴ İ. K. N = اَوْلَمَشْدَرِ

(105)
 سَكْرُ يُوْرَاوْنِ اِكْتَجِي يِلْدَه اِي يَارِ مُحَرَّمِ اَخِرِنْدِيدِ بُو كَفْتَارِ
 (106)
 تَمَامِ اَوْلْدِي بُو سُوْرُوْكَ اَصْلِي مَعْدُوْمِ عَرَبِيَّهٖ نَبَزْكَنْ اُوْمِدِ مَنْظُوْمِ
 وَ لِيَكُنْ مَعْنٰى تَغْيِرِ اَوْلْدِي هِيْجِ مَعَانِي قَنْدِ وَاْرَسَهٗ اَوْلِيَآ سِيْجِ
 (107) . . . . . (108) . . . . . (109) . . . . . (110)
 دَرُشِي كُوْرِ حَطِيْبِ اُعْلٰى بُو طُشْدِ هَبَا اَوْلْمَزْ اَمَكْلَرُكْ بُو اِشْدَهٗ

105 İ. K. N = آخرى يیدی 106 İ. K. N = معلوم 107 درشی

108 İ. K. N = بو طوشده 55/b, str. I 109 İ. K. N = امكلارك

110 Bk. *Baħrül-ħakā'ik*, nşr. İ. H. Ertaylan, s. 112-3; İ. Koyunoğlu Ktp. 55/a - 56/a. *Baħrül-ħakā'ik*'i görmemiş olmakla beraber, böyle bir tercümeden ilk defâ bahseden F. Köprülü (bk. *Actes du cogres International d'Histoire des Religions*, Paris, 1925, II, 409) nün üzerinde durduğu metin, İ. Koyunoğlu kütüphanesinde bulunan nushadan daha muahhar ve yanlışlarla dolu görünmektedir (bk. *Türk Dili ve Edebiyatı hakkında araştırmalar*, s. 200). F. Köprülü, aynı zamanda, hiç bir kaynağa atıfda bulunmaksızın, *Maķālātın*, bâzı türkçe şiirleri de olan Sadeddin isminde bir müridi tarafından derhal türkçeye tercüme edildiğini bildirmektedir, bk. *Türk Edebiyatı tarihi*, s. 306. Bu arada Hatib-oğlu'nun, Kādî'l-Ķudād Muslıhu'd-din Meħmed (Ķādî'l-Ķudād-ı Şehrî Lāziķi) in *Suretül-Mülk Tefsirini* nazmetmek suretiyle (6/a) kaleme aldığı *Kitāb-ı Leṭā'if-nāme* adlı türkçe eserinin (Hacı Mahmud Efendi Ktp. Nr. 3326. İstinsah: H. 1245), bilhassa kendilerinden istifade ettiği müelliflerin isimlerini ihtivâ eden kısımları ile (123/a) *Maķālāt* arasında büyük bir benzerlik olduğunu da belirtmek isteriz.

EK I

فِي بَيَانِ سُخْنِ كِتَابِ وَالْقَابِ هُمَايُونِ¹

نَسَنَهْ أُمَايَا حِمَاهِنْدَهْ رِي سَبَبْ	كُوهرِي كِيم حَاصلِ اِتْدِي رِي طَلْبْ
هَرِّ يَمِشْدَنْ دُرْلَوْلَدَتْ اِسْمَيْنْ	بِي طَلْبْ بُلْمَا دِيلَرِ اَنِي يَبِينْ
هَمْ قَمِشْدَنْ شَكْرْ اِسْتَايْنِ كِشِي	اِسْمَكْدَرْ دُونُ كُنْ اَنَكْ اَيْشِي ²
كِيم صَنَاعَتْ اِيدِنَا مُشْكِ عَطَا ³	پَسْ اَكَا سَيْرَانِ كَرَكْ مُلِكِ خِطَا
هَرِّ كَمَا كِيم دَرِيْلَهْ مَرَجَانِ كَرَكْ	پَسْ عَزْمَتِ جَانِبِ عُمَانِ كَرَكْ
عِلْمُ حِكْمَتِ كِيم قَلَرْ سَا اَرْزُو	مُلِكِ يُونَانَهْ كَرَكْ كَسْتَرْدَهْ رُو ⁴
كِيم كُوكلِ سِيْمَرْغِيچُونِ وُورَهْ لَافْ	اُولُ كَرَكْدَرْ كِيم طَلَانِ كُوهِ قَافِ ⁵
شَخِصْ كَامِلْ بُلْغِيچُونِ بَرِ مُرَادْ	سَيْرِ قِيلَرْ اِرْتَهْ كِيجهْ هَمْچُو بَادْ
اَزْ بِلْمَنْزِ ظَاهِرِ اِنْمَا سَا هَنْرْ	پَسْ كَكْزِ صَاغْرِ اَنِي هَرِّ رِي هَنْرْ
صَدِّ هَرَارِ اَرْزُو طَلْبِ قِيلَنْ كِشِي	بَاشْ جَانِ تَرْكِ اَيْلَمَكْدَرْ جُمْبُشِي ¹
پَسْ بُو سُرْلُردَنْ بَدَرْ شِمْدِي نَظَرْ	يَعْنِي مَعْلُومِ اُولَا بَرِ مَقْقُودْ حَبَرْ
كِيم زَمَانَلَرْ كَمِشْدِي اُسْتَيْمَهْ	هَيْجِ شُرُوعِ اِتْمَزْدِ كِسَهْ قَصْدِنَهْ

1 bk. I. في بيان سخن كتاب في اجاب : II. Murad'a takdim edilen *Ferah-nāmede* : H. Ertaylan, Bahrül-Hakā'ik, İstanbul, 1960, s. 16

2 İ. H. Ertaylan, s. 21 : Yaz ü kış

3 ,, ,, , s. 21 : Hata

4 Mülk-i Yunan, Karaman - ili demek olup, beylerine Sultan-ı Yunan denir idi. Nitekim, Muhammed b. İbrāhīm b. Muhammed b. Zāhīr al-Hanefi'nin *Kitābu Keşfi'l-gumem*, (trc. Leysi Çelebi, İ. Koyunoğlu Ktp.) inde : *Sultan-ı Yunan Mehemmed b. Karamān*.

5 İ. H. Ertaylan s. 21 : bu satır yok.

كَنَدِ كِرْلَمِشِ اِي شَاهِ كِبَارِ
 خَلَقَ كُورُنْدُنْ اُولْ گِرَكْ پَنَهَانْ اُولَهْ
 قَلْ بِنِي بُو غُصَّه دِن بَرِ لُحْظَه شَاذْ
 نَفْسِن اِلِنْدُنْ يُوَزْمَا حُقْ كَلْدِي كِر
 ايشِدُرْسِن اَهْمِي اِي كِرْدِي كَارْ
 اَلْ اَحْبْ سَنْدُنْ تَمِي قِيلورَمْ
 ذَرَه سِنْدُنْ بِيَرِ قَلْمَا غُلْ جُدَا
 اَهْمُ وُ كُورْمُ يِشِي چُوقْ يَا زَعْمُ
 اَغْلِي قِيَزِي بِنِمَا اِيْلَادِي بُوتْ
 يَا حِهَانَكْ زَحِي يَا بُجَه حَالْ
 يَا بُو دُنْيَا فِكِرْ هِيچْ وِرْمُرْ اَمَانْ
 بَاغْ وُ بِنَجَه حَسْرَتِي يَا دَرْدِ اَهْ
 ياشْمْ اَحَزْ كُوكَمَه طُولُبْ بُو ياشْ
 مَرَحْمَتْ قَلْ يِنَه سَن اُولْ دَسْتِكِرْ
 اِشْبُو كَمْتَرْ حَاچْمُوي قَلْ رَه وَا
 شِي لِّلَه حَضْرَتَكُنْدُنْ يَا رَحِيمْ
 قُضْلِكِيْلَه يِنَا سَن قَلْعُلْ اَمِينْ
 ايشِكُوكُدَه قِيلِرْمْ اَفْعَانْ ذَارْ
 اَوْشْ كَرْدُمْ كُوكَلِكْ اَشْكَارَه سِينْ
 مَسْمُدِي جَدِي نَسْبْ صَاحِبْ قِرَآنْ

زِيرَه كَمْ اَهْلِي بُلْمَزْدِي اِي يَارْ
 اِي هَمِيْشَه قَنْدَه گنجْ وَكَانْ اُولَا
 يَا اِلَهِي نَفْسِن اِلِنْدُنْ دَاذْ دَاذْ
 اَهْمَا قُزْيَاذْ اِيْرُزْ يَا دَسْتِكِرْ
 نَفْسُي بِلْدُرْ بَكَا پَرُوزْدِي كَارْ
 رَحْمُوكِي بِي نِهَايْتْ بِيلورَمْ
 اُولْ بِي عَايْتْ رَحْمَتِكْ اِي بَرِ خُدا
 هِيچْ ثَوَابْ اَصَانْدَه يُقْدُرْ اِرْغَمْ
 بُو زَمَانَه قَمَهْرِي يَا چَرْخْ كَبُودْ
 يَا اَوُو بَرُخْ غُصَّه سِي يَا دَرْدُمَالْ
 يَا شِيَا طِينْ شَتْرِيَا حِشْمُ وُ زَمَانْ
 يَا بُو نَفْسِن اِرْزُوسِي يَا بَحْتْ سِيَاهْ
 هِيچْ بِلِيْمَادُمْ بُلُرْدُنْ بَرِ خَلَاصْ
 يَا اِلَهِي بُنْرَه قَلْدَكْ اَسِيرْ
 رَحْمْ قَلْ بُو دَرْدُمَا سَن قَلْ دُوَا
 بَرِ خُدا يَا حَسِييِ اَللهِ اِي قَدِيمْ
 چُونْ بِنِي قَلْدَكْ بُو بِنْدِيلَه كَمِينْ
 قُضْلَكَا چُونْ اِلْمِشْمْ اُومِيدُوَارْ
 تَخْمَه لَرْ دَرْدُمْ يُرُومُكْ قَارَه سِينْ
 سِرِّي اِبْرَاهِيمْ شَاهِ كَامُرَانْ

أَصْلِهِ ابْنِ قَرَامَانَ خَانَ دُزْ
 مَظْهَرِي شَرَعَ سَعَادَاتِ مَعْدَنِي
 فَحَزْرُ شَاهَانَ سُلَيْمَانَ بَحْتِ شَاهِ
 حُكْمَتِهِ مُنْقَادِ مُسَجَّرِ دُزْ جِهَانَ
 ذَاتِنَا خَلْقِي مُحَمَّدُ دُزْ نَصِيبِ
 دُنْيِيَا بُنْيَاذِ أَوْرَالِي كِرْدِ كَازِ
 بَنْدَه قَلْبِي خَلْقِي عَدْلِيَه تَمَامِ
 كُزْسَه حَاتِمِ بُونِي قَلْدُوغْنِ عَظَا
 بَزْمِنَه اَيْرِيدِ جَمِ سُوَيْدِي جَامِ
 زَرْمِنَه كَزِ كِرْسِدِي رُتَمِ بَزَالِ
 عَدْلِي بُوْرِيْدِي كِسْرِي نِيَجَهْ دُزْ
 كُورَه لُرْدِي حُسْرُوِي اِسْتَنْدِيَا زِ
 بُو سَعَادَاتِ چُونِ بُكََا يِلْدَا شُدُرْ
 قِيلَجِيْنِي كِيْمِ قِنِينْدَنْ حِيَقَرَه
 چُونِ كِه عَقُوْكَ طَيْرَعِي بِشَلَارَه تَاچِ
 اَوْشِ خَطِيْبِكِ اَوْغَلِي يُوْزِي قَارَه قُلِ
 كَمِيچِ خُو بُوْدُرِكِيْمِ پِيْغَمْبَرِ سُوْزِيْدُرْ
 يِيْدِي يِلْدُرْ بَشَلَمِشِدُمْ بُونِي
 بُو عَرَبِ دِيْلِيْنِي كُورَمِ صُوَيْلِيْمِ
 تَا لَه كِتْرُلُوْ مَعْنِي ظَاهِرِ اَوْلَا

مُنْبَعِ اللُّطْفِ سَحْنِ مَرْدَانَ دُزْ
 تَمَلَكْتِ اِسِي جِهَانَ كِيْرِي عَنِي
 عَدْلُ دَاذِي يُقْصُوْلَه يُشْتِ پِنَاهِ
 مَشْغُولِ الْمِشْدُرْ دُعَايَا اِنْسُ جَانَ
 كَلِي مَخْلُوْقِ اِحْرَه عَدْلِيَه حَبِيْبِ
 شَه كِرْتَمَادِي بُو رَسْمَه رُوْزْ كَازِ
 هَبِ كَمِيْنِ اِلْمِشْدُرْ اَشْكََا خَاصِ وَعَامِ
 كُورَه دِي كَنْدُو عَظَا سِيْنِ حَظَا
 حَاصلِ اَيْدِيْدِي اَزِيْنَا نِيَكِ نَامِ
 فُوَيْدِي بَاشِنْ اَكِنْدَه رَسْمِ وَدَالِ
 اَوْزِيْنِكِ بَلِيْدِي كِسْرِي نِيَجَهْ دُزْ
 اِيْشِرِكِيْنَه بَنْدَه اَوْلِيْدِي بَلَازِ
 زَهْرَزَحْمَلَرْ عَدُوِيَه اَشْدُرْ < اَتَشْدُرْ >
 يَا سِيچُونِ دُشْمَنْلَرِي كَايْزِ قَرَه
 بُجْمَلَه عَالَمَلَرِ سَكَا مُخْتَاچِ اَجِ
 هِيچِ نَصِيحْتِ وَ عَظْمِ پَنْدِ اِنْتَمَزِ قَبُولِ
 قَامِ سُرْلَرِ كِيَجَه بُو كَنْدُوْزِيْدُرْ
 سَقَلَرِيْدُمْ كِيْمِ دُعَا بَرَكْنِ كِنِي
 دُنْدَرَمِ نُوْرِي دِلِنْدَه سُوَيْلِيْمِ
 قِيْمَتِي دُزَلَرِ جَقَا وَ اَفِرْ اَوْلَا

يُوزِحَايَاتِ يُوزِحَدِيثُ دُرِّ بُوْحَبْرٍ
كَيْمُ رَسُوْلِ اللهِ سُوْزِيْدُرِّ نُوْكَلَامِ
چُونِ عَرَبِ دِيْلِيْنِي قِلْدَمِ تَرْجَمَه
كُوْزِلْدَمِ كِيْمِ بَرِيْرِي دُوْشَه نَكَاَه
نَاكَاهَانَ كُرْدَمِ كِه بُوْدُوْر زَمَانِ
اُولِ جِهَانَه چُونَكِه كُنْتَرْدِي وُجُوْدِ
عَالَمِي قِلْدِي مُتُوْزِ اُولِ عَزِيْزِ
چُونِ قُدُوْمِنْدَن مُشْرَفِ اُولِي خَلْقِ
شَاهِ عَالَمِ مَعْدَنِي لُطْفِ وَفَا
هَبْ كِنَاهَلَارُمِ كُمُوْرُبِ بِيْنَمَا
قَرْدُ قَارِنِغِ اُولُبْنِ بُوْدَمِ هَمَانِ
طَاعَتُمُ يُخْدُرُ خُو كِهْرَه اَرِيَه
كُرْدَمِ يَأْشُ وَدِمَاعَتُمُ فُوْرِيْمِيْشِ
اَجْ صُوْسُرِ جِيكُرْمِ بَرِيَانِ دُرِّ
بَاشِ اَحَقِّ يَالِيْنِ اَيِقِّ عَزِيَانِ تَنْ
قِيْلِمَاَزَمِ بَرِ اِشِ اِتْمَاكِه خُرُوْشِ
بَعْلَمِيْشُدُرِ يُوْلَمِي فَيْتُقُ وَجُوْرُ
خُوْرُ عَمَكِيْنِ وَبَرِيَه چَاكُرْمِ
كِمْسَه يُخْدُرِكِي يِلُوَارِي وَرَمِ
چُقْ كِنَاهُمُ يُقْ پَنَاهُمُ اِيْشُمُ اَه

اُوْقِيَانِ كِشِي كَرَه قِيْلَه نَظَرِ
تُرْكِي دِلِنْدَه نَظْمِ اِيْدُبِ قِلْدَمِ تَمَامِ
سُرْلَرَكْتِ حَاصِيْسِي سُرْدَمِ خَرْجَمَه
اِيْلْدَمِ قِيْلِمِ نُبِي بَاكَه پَنَاه
بِرِ نَظَرِ اَهْلِيْنَه خُوْشِ وَرْدِ اَمَانِ
ظَاهِرِ اَلِدِ عَدْلِ وَدَاذِ لُطْفِ جُوْدِ
كُلِّ بَاطِلِ اِشْلَرِي قِلْدِي تَمِيْزِ
اَجْمَزِ اَلْدِي ظُلْمِنْدَن كَلْبِي خَلْقِ
عَدْلِيْلَه اَلْدِي كَدُوْرْتَلَرِ صَفَا
كُوْزِ يَشِيْلَه اَلْدَمِ صُقْدَمِ فَيْمَا
فَضْلَكَا دُوْتُبِ اُوْمِيْدِ اِي مُسْتَعَانِ
قَانِي طَاعَتِ كِيْمِ طِيُوْكََا يَارَهِيَه
فَضْلِ اِشِيكِيْنِ يَسْتَمُوْبِنِ دُرْمِيْشِ
بَاشِ اَحَقِّ كُرْدَمِ كِرِيَانِ دُرِّ
بِي حُبَابَا يُوْرَه كَمِ طُيْطُلُوْ وَتَنْ
دُرْتِ يِيكَا اُوْرَمِ اَلْمِ بُوْشِ حَالْمِ اُوْشِ
اُولِ سَبِيْدَنِ دُشْمِيْشَمِ جَذْمِنْدَه دُوْرِ
كُرْدُرْتِنْدَن اَبِ تَمَكِيْنِ دُوْكَرَمِ
بَاخَرَمِ دُرْتِ يَاكَه تِيْمَارِ اُوْمَرَمِ
قَارَه يُوْزَمِ دُرْتَلُوْ سُوْزَمِ دُرِّ كُوَاَه

طَعَلُوا يورِك بَعْلُو أَيَق سَرْنُكُون
 يَا إِلَهِي بَر خُدا فَرْدُ وَ مُعِين
 بِنِي سَتِرَ أَيْلَا إِي سَتَارَ الْعِيُوبُ
 قُلَّارُ اَدَنُ ضَعِيفُ حَالُمُ بِنِ ضَعِيفُ
 حَاطِرِي حَيْرِ اِتْمَكَّة بَشَلُزْسَه يُولُ
 كُوكُلُ وَاسِعُ دُرُكِمِ اَدِي يُحْشِي اُولَا
 هَمُّ بُكْنُ يِكْتَاكِي چَاغْنَدَه دُرُ
 كِمْسَه اِتْمَنْزُ اَلْدَنُ اِلَّا كَنْجِ
 حَصْمِنَه هَرَكُزُ يَشْتَمَزُ يَاشِي
 قَبْضَه سِنْدَنُ قِيلَجِيدُرُ پُرُ شِكْنُ
 چُونُ كِتَابُ اِيْحِنْدَه اَدِي سِيلَنَه
 زِيهِي دِرْ لِكِ كِيْمِ بُو شَاهِ قِلْمِشْ خَرُوشُ
 زِيهِي سُلْطَانُ وَرْهِي شَاهِ زَمَانُ
 يَاذُ الرُّ شَمْدِي اَقِينُرُ اَكْلُوزُ
 پَادِشَاهُمُ شِعْرُ اِتْمَكْدَنُ مُرَادُ
 قَصْدُ بُو دُرُ بُو قُلُكُ دَاخِي هَمَانُ
 تَا جِهَانْدَه يُحْشِي اَدِي يَاذُ اُولَه
 تَا زَه اُولُونُ دُنْيَا دُرْدُجَه اَدُكُ
 بُو حِهَانَكُ ذَوْقِي سُرُكُلُ مُدَامُ
 چُونُ قُلُكُكُ بُو دَايْتَانِي سِيلَدِي
 يَشْلُو قَارَقُ بَشْلُو جِيكُرُ طُولُ خُونُ
 يِينَه فَضْلُكُنْدُرُ سِيغْجَاغْمُ هَمِينُ
 فَضْلُكُكُ اَوْشُدُرُ اِي ذَفَارُ الدُّنُوبُ
 سَنُ غَيِّ سِنُ لَطْفُكُ اَوْكُشُ يَا لَطِيفُ
 دُنْيَا مَالِنُ وِيرَه قِلْمَايَه قَبُولُ
 قُلَّارِنَا يَغِي دُنْيَا بَحْشِي اُولَا
 پَادِشَاهَلُرُ جَمَلَه اِيَاغْنَدَه دُورُ
 كِيْمُ يَشْتَمَزُ قَرُشُ قِيلُرُ اِنِي كَنْجِ
 حَيْرِيلَه كَاسِرُ اَلِنِي بَاشِي
 دَايِمُ اُولُزُ دُرْمَدِنُ دُشْمَنُ شِكْنُ
 اَوْقَا خُوشُ عَدَلُ دَاذِي سِيلَنَه
 يُحْشِي اَدِي شِعْرِيلَه اَوْقِيزُ اَوْشُ
 مَدُ حِيِيلَه شَاذُ اُولُزُ دُورُ زَمَانُ
 نَقْشُ اُولُزِ اِسْمِي كِتَابُ اِحْنَدَه قُلُوزُ
 بُو دُرُزُ سُلْطَانُ شَاعِرُ اُولَه يَاذُ
 شَاهُكُ اَدِي اَكِيلَه اَلْدُجَه زَمَانُ
 هَمُّ مُبَارَكُ رُوحُ دَايِمُ شَاذُ اُولَه
 مُحْكَمُ اُولُسُنُ شَاهَا بُنْيَاذُكُ يَدُكُ
 شَاذُ حَرَمُ عُمْرُكُ اُولُونُ مُسْتَدَامُ
 اَلْتِ بِيكُ يَتِ شَهْرُ سِتَانُ اَيْلَدِي

حُوبِ حَدِيثِي دُرِّ رَسُولِكَ اِي كِبَارِ
 اِسْمِي قِلْدُمِ فَرَحِ نَامَه اِي شَاهِ
 اَوْش كَرْدُمِ پَادِشَاهِ دَر كَاهِنَه
 شَاهِ بَكَارَسَا زِهِي دَوْلَتِ بَنُومِ
 كَر دُشَرِ اُولُورَسَه حَضْرَتَه قَبُولِ
 يَا اَللّٰهِي شَرِيْنِ اِيْلَه وِرِ دِلِكِ
 پُر نَصِيْحَتِ دُرِّ قَوْ هَر نَاكِه وَا
 اَدِنَا كَنْدُ اُولُورِ يِنَه كُوَاهِ
 كِيْمِ سَبَبِ اُولَا بُوقُولِكِ اِهِنَه
 هَم سَعَادَتِ اِحْرَه حُقِّ عِمْرَتِ بَنُمِ
 دُوشَرَمِ بُووجِهَاهِ صَاِحِبِ قَبُولِ
 كِيَجَه كَنْدُرُ حُقِّ يَمِيْمَدُرُ اَمَكِ

بُوَحْطِيْبِ اَعْلٰى دُعَايِنِ قَلِّ قَبُولِ
 اَلِنِي عَرَشَا اِحْوَبِنِ يِلْوَارُورِ
 سَايَسِيْنَه صَغِيْبِ سُلْطَانِكِ
 اَرْمَعَاْمَدُرِ بَنُمِ شَاهَا دُعَا
 چُون دُعَادَنِ حَاَصِلِ اُولُورِ هَر ثَوَابِ
 سِنِ يِلْزِسِنِ زَحْمِي حُقِّ چَكْدِي اُولِ
 شَاهِ دُعَايِنَدَه يُوزِيْنِ يِيْرَه وُرُرِ
 دَوْلَتِ اِيْشِكِيْمَه كَالِدُمِ خَانِكِ
 پَس دُعَادَنِ غَيْرِ سِنْدَنِ نَادُعَا
 اِيْشِ بُدُرِ وَاَللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

فِي بِيَانِ الْمَدْحِ وَزَرَايِ كِرَامِ

مَفْحَزِ الْفَحْرِ الْجِيُوشِ شَاهِ اَهْنِ دِيْنِ
 اُولِ اَصْفِ صِيْفَتِ وَزِيْرِ نَامْدَارِ
 كُوَكْلِ صَافِي نِيْسِيْ هَبْ خَيْرِ دِيْنِ
 حُجَاهِ مَخْلُوقِكِ پَنَاهِي شَهْرِ يَارِ

.....

فی بیان تاریخ در ختم کتاب

شاه آدینه یزدُم نام آیلدُم   اوش ربيع⁶ الاحزده تامم آیلدُم
 بل حسابی چونکه سکز یوز اوتز   هرتَه کجمنشیدی اشبو سوز

⁶ İ. H. Ertaylan, bu kelimeyi üç okumaktadır, bk. *Bahrü'l-Hakā'ik*, s. 18, str. 27